

JAUNUOMENĖS AUKLĖJIMAS

(vertė Šatrijos Ragana)

[...]

Socialinis gyvenimas

Augustas Kontas savo „Pozityvinės filosofijos“ veikale yra išreiškęs nuomonę, kad socialinis žmonių veikimas semsiąs ilgainiui įkvėpimo ne iš neišrodomų tikybės vaizdų, bet iš mokslingai išrodomos žmonijos vienybės. Taip pat ir dorovės auklėjimas būsiąs nebereikalingas tikėjimo vesti jaunuomenei prie atsižadėjimo – gyvas įvedimas į nesuskaitomus socialinius atskiro asmens priklausomumus padarysiąs neginamai jaunikačiui, kad jis negalys atsiskirti nuo bendrijos, kurioje gyvename, veikiame ir esame ir kuriai niekada visai negalime atiduoti to, ką esame skolingi. Nuomonė, kad abstrakčioji žmonijos religija kada nors galėsianti pavaduoti religiją, gimusią iš tikro, iš konkretaus galingų asmenų gyvenimo, yra, be abejo, apsirikimas mokslininko, nepažįstančio žmogaus prigimties. Bet kaip kiekvienas tikrų gyvenimo ryšių pažinimas yra svarbus dorovei vystytis, taip ir supažindinimas jaunuomenės su gyvais žmonių bendrijos faktais ragina ir moko. Išrodo tai, kad ir tas faktas, kad vienas žvilgterėjimas į socialinį skurdą daugelyje žmonių, kurie pirma bemintiškai gėrėjosi gyvenimu, galingai pažadino sąžinę ir turėjo stiprios įtakos visai jų pasaulėžiūrai ir gyvenimui. Supažindinimas vaikų su svarbiausiais bendro žmonių veikimo faktais ne tik moko juos gerbti žmonių darbą, ne tik rodo, kiek žmonių prakaito ir vargo yra įdėta į visus jų vartojamus daiktus ir žaidimus, bet dar ragina juos gerbti darbininkus ir nors mažais mandagumo ir kuklumo ženklais rodyti jiems savo pagarbą ir dėką. Vaikai be galo domisi tokiais pasikalbėjimais. Štai keli pavyzdžiai:

Meilė tolimųjų

a) „Kas man rūpi?“

„Kas man rūpi?“ – sakoma labai dažnai. Daugumos žmonių meilė neišeina iš jų namų, jie savo šeimyną temyli ir ja viena tesirūpina; kitų meilė eina kiek toliau – iki jų tėvynės sienų; dar kitų – baigiasi ten, kur prasideda kitas tikėjimas ar kitokia odos spalva. Paklausus, dėl ko jie taip daro, jie be galo stebisi ir nesupranta, kam čia reikia eikvoti tolimiesiems mintis ir užuojautos kibirkštėlė. Kam čia, girdi, mąstyti apie tolimus žmones ir kam dar jais rūpintis? Kas mums rūpi? Ką mes jiems esame kalti?

Tokie siauraširdžiai atrodo man visada tarsi žmonės, nemoką skaityti. Berods knygas skaityti jie moka, bet nemoka skaityti gyvenimo. Beveik kiekviename daikte, kurį mes vartojame, beveik kiekviename mūsų maisto kąsnelyje yra darbo žmonių ne mūsų tėvynės, turinčių kitokią odos spalvą. Pasiėmę žemėlapij į rankas, padarykite sykį išradėjų kelionę per jūsų butą, tai pamatysite, ar atskiri daiktai ir valgiai nenuves jūsų į visas šalis, kurios tik yra nupieštos jūsų žemėlapyje, ir ar yra nors viena tauta, neprisidėjusi kuo nors prie jūsų gyvenimo. Kas moka išskaityti, kiek žmonių vargo tuose visuose daiktuose, žmonių iš viso pasaulio, kas moka išskaityti žmonių gyvenimą ir kančias, glūdinčias kiekviename daiktelyje, tas supras, kad namų sienos ir stulpai, stovintieji ant tėvynės sienų, yra tik pramanytos sienos, o tolimieji žmonės seniai jas yra perėję: jie padėjo pastatyti jam namus, padiegti sodną, padirbo jam rakandus, suverpė, išaudė ir pasiuvo jam rūbus, skynė, gaudė, pjovė, džiovino ir dažnai iš tolo per jūrą vežė jam maistą. Paimkite, pvz., mažutį degtuką ir pamąstykite, kiek visokių žmonių šalių paduoda sau rankas jam padirbti. Kiek žmonės turi darbuotis, kol iškirs medžius

ir padirbs iš jų mažučius pagaliukus. Šiltose šalyse iš gumamedžių renkama guma, su kuria tepama degtuko galvelė; Sicilijos kasyklose kasama siera, kuri, sumaišyta su fosforu, taip dega; fosforą gi laiko užrakintą savo laboratorijoje chemikas. O kad aš dar jums pasakyčiau apie vargus Sicilijos berniuko, netenkančio sveikatos sieros kasyklose, ar jūs galėtumėt ramiai užsižibinti savo lempą, sėsti valgyti ir tarti: kas mums rūpi? Ne, tas berniukas yra tarp jūsų, jūs naudojate jo paaukota gyvasties dalele, jis yra jūsų draugas ir nusipelnė, kad jį priimtumėt į savo širdį. Žinoma, jūs jo nebeišgelbėsit, bet, mokydami dėkingiau ir plačiau mąstyti ir jausti, iš savo pusės neprisidėsite prie jo vargo. O jūsų pavyzdys eis toliau – ir rasit, kada nors ateis diena, kada meilė tolimųjų žmonių užaugs tokia didelė ir stipri, jog nė vienas žmogus nebegalės naudotis nei gėrėtis tuo, į ką įdėta žmonių skurdas ir kančios.

Apsakysiu jums vieną atsitikimą, rodantį aiškiai, kad tolimiausieji žmonės yra mums dažnai artimiausi ir kad, nesirūpindami jais, mes patys įpuolame į pavojų. Londono rytų dalyje gyvena darbininkai ir apskritai beturčiai, o vakaruose – turtingieji. Pereitojo amžiaus viduryje tos dalys buvo visai viena nuo kitos atskirtos. Nė vienas žmogus, gyvenęs vakaruose, nesirūpino rytų gyventojais – tartum koks okeanas bangavo tarp tųdviejų miesto pusių. Staiga vakaruose ėmė platintis limpamosios ligos. Pradėjus tyrinėti, pasirodė, kad jos atėjo iš rytų su drabužiais, siuвамais turtuoliams siuvėjų, tenai gyvenančių. Tų siuvėjų dirbtuvės buvo tikri ligų ir vargo lizdai; dažnai visa šeimyna gyveno, virė, miegojo ir dirbo viename mažame kambarėlyje. Ir jei buvo koks ligonis, siuвамieji drabužiai buvo kabinami ant jo lovos, nes kitur nebuvo vietos. Tokiu būdu rytų pusės vargas atėjo į vakarų pusę dėl to, kad rytai dirbo vakarams. Tada vakarų gyventojai suprato, kad jiems turi rūpėti beturčių padėjimas ir kad, apleisdami savo artimus, jie patys už tai kenčia. Bet gal jūs paklausite: gerai, bet kaipgi reikia parodyti ta tolimųjų žmonių meilę? Juk negalimas daiktas atiduoti savo širdis ir savo mintys kiekvienam žmogui, kokioje nors pasaulio dalyje mums besidarbuojančiam? Juk negalimajam duoti jokios pagalbos? Jei mes, pvz., kūrename Anglijos anglis, dėvime Australijos vilnas, geriamo Azijos arbatą – juk tai išeitų pusė amžiaus, kad norėtumėt tikrai pasiteirauti, ar sveiki gyvi visi tie žmonės, kurie tenai mums dirba? Jau tada nebepaliktų laiko artimiems žmonėms mylėti. Žinoma – bet to niekas ir nereikalauja. Kaip maldoje kad mes atmename visus žmones, kurie mums yra brangūs ir kuriems mes viso labo trokštame, neįvardindami kiekvieno skyrium, taip lygiai privalome brolišku dėkingu jausmu aprėpti ir tolimiausius žmones, kad ir visai jų nepažindami. Mes negalime kiekvienam padėti, bet kaip mes elgiamės su žmonėmis, su kuriais likimas mus suartina, kaip mes ateityje darbuosimės savo tėvynėje – visa tai pareina nuo to, ar to broliško jausmo yra mūsų širdyje. Ramybė viešpatautų žemėje, kad visi žmonės to jausmo turėtų. Nes tuomet kiekvienas būtų ištikimas toliausiam ir paskučiausiam žmogui kiekvienu savo kasdienio gyvenimo ir pašaukimo žodžiu ir kiekvienu darbu. Tada kiekvieno žmogaus sieloje šviestų visų žmonių brolybės paveikslas, kaip keleiviui motinos paveikslas, ir sulaikytų žmones nuo žiauraus putlumo ir stipraus savo naudos ieškojimo. O meilė artimųjų žmonių? Kaip ji sutaikyti su tąja meile tolimųjų žmonių? Ar manote ją būsiant per tai silpnesnę? Ne, kas jautriai priima tolimiausių dovaną ir pagalbą, kas savo širdį pratina nepriimti nieko, neatsiminus dėkingai davėjo – tas ir artimiausių žmonių geradarybes priims daug jautriau ir dėkingiau, nekaip toks storažievis, kurs niekada nepamąsto apie tai, ką jis yra skolingas kitiems, ir kurį tik dideliausios dovanos kiek tesujudina. Kas neatjaučia tolimųjų žmonių dovanų, tas ir su artimiausiais bus toks pats, priims nuo jų viską, kaip savo daiktą, ir už meilę užmokės šalta širdimi.

Dėkingumas yra aukščiausias išsilavinimas. Juo dėkingesnis yra žmogus, juo geriau jis žino visų savo kūno ir dvasios turtų; istoriją, jų kilmę ir atsiradimą. O šita istorija yra žmogaus širdžiai daug svarbesnė už visas didelių mūsų istorijas.

b) Mūsų pusryčiai

Pasakykit, vaikai, ar jūs nors sykį esate pamąstę, kiek žmonių turi darbuotis dėl to tikrai, kad rytą jūsų pusryčiai ant stalo stovėtų. Ir į kiek pasaulio dalių reiktų eiti, kad norėtumėt jiems už tai padėkoti ir rankas paspausti? Štai kava. Iš kur ji ateina? Daugiausia iš Brazilijos, o gal iš Javos salos ar iš

Arabijos. Įsivaizduokite tikrai, per kiek rankų turi ji pereiti, kol ją nuskins nuo krūmo, kol parves per jūres, kol paspirgins ir sumals ir pagaliau garuojančią ant jūsų stalo pastatys. Kviečiai, iš kurių iškepti jūsų pyragai, gal yra užaugę Rusijos lygėse ar Amerikoje, nupjauti ir iškulti žmonių, kurių jūs visai nepažįstate, kurių kalbos nesuprantate. Iškūlus, vežami jie pas malūnininką, paskui pas kepėją, kurs pusę nakties darbuojasi, kad jūs turėtumėt šiltų bandučių pusryčiams. Sunkus yra kepėjo darbas: turi jis daugiausia dirbti naktimis, jums šiltose lovose begulint. Pamąstykite taip pat, kiek reikia žmonių cukrui padaryti iš runkelių ar iš cukrinių lendrių. Kiek tai rankų darbuojasi prie sviesto, prie pieno! O kad aš imčiau jūsų klausinėti, kas padarė stiklus, lėkštes, šaukštus, kas iškirto ir atvežė malkas jūsų kambariui sušildyti, kas padarė stalą ir krėslus, iš kur medis, lakas ir lendrės, kiek rankų tašė ir kalė, statydamos jums namus, kiek galvų apie tai galvojo – tikrai susirinktų nesuskaitoma žmonių minia į jūsų pusryčius žiūrėti. O kad dar atsikeltų iš kapų visi tie, kurie išrado įrankius ir mašinas, su kuriais dabar taip lengvai viskas daroma – pritrūktų jiems vietos visoje žemėje. Ir vis tai tikrai dėl pusryčių, nes apie kitus daiktus, apie drabužius, aš net kalbėti nedirštu.

Pasakykite atvirai, ar jūs nors sykį pusryčius valgydami pamąstėte apie tai? Ar gal tik srėbėte sau, manydami: „Ak, kaip skanu!“ Ar žinote, kad toks neapmąstytas valgymas yra žmogui daug pavojingesnis, negu greitas valgių rijimas? Mat tokiu būdu žmogus pratinasi pamiršti, kaip labai kiekvienas priklauso savo artimų ir kad visa mūsų paviršutinė laimė ir ištaigos, mūsų kasdienio gyvenimo ramybė – tai tūkstančių dėl mūsų dirbančių dvasių ir rankų dovana. O kas tai pamirš arba kas niekada to gerai nesupras – tas gyvens taip, lyg kad jis vienas tebūtų pasaulyje, su žmonėmis elgsis taip, kad jie visai nustos noro dėl jo darbuotis. Su savo devynšonėmis rankomis sudraskys jis tarpusavio pasitarnavimų švelnų audimą. Jis bus visur visiems nedėkingas – nes kas yra aklas viena akimi, tas lengvai netenka ir antrosios. Jis ir į savo tėvų ir prietelių meilę žiūrės šaltai, visai nesirūpins jais, gaudamas dovaną, nepamąstys apie davėją. Dėkingumas kyla iš mąstymo ir parodo, kad žmogus nesiurbia visa ko taip bemintiškai, kaip koks banginis vandenį, bet mato, kaip viskas yra surišta su kits kitu ir kaip menkas yra žmogus pats vienas. Nedėkingi žmonės tampa anksčiau ar vėliau išmesti iš draugės, mat jie netinka žmonių gyvenimui. Nes viso draugės trobesio pamatas yra bendras darbas ir pasitarnavimas, o cementas, tą trobesį rišas – tai dėkingumas. Be jo viskas sugriūtų. Ir kad tas draugės trobesys pradeda kai kada traškėti ir aičioti, žinokite, tai yra dėl to, kad kurioje nors vietoje per maža dėkingumo.

Todėl pašventinkite savo pusryčius dėkingumu, pamąstykite nors apie kepėją, kurs jums savo nakties poilsį aukoja. Papratę iš mažens dėkingai atminti kitus, darysite tai visą savo amžių; turėsite visada prieš akis didelę tikrojo gyvenimo dalį, ne vien tik tai tematydami, kas čia pat po nosimi. Prieš valgydami – žegnojatės; kai kuriose šeimynose kalbama trumpa maldelė: „Palaimink, Dieve, šias dovanas, kurias valgysim iš Šventosios Tavo Apvaizdos“. Tai gražus paprotys. Bet žinokite, kad Dievas tad telaimina mūsų valgi, jei mes su dėkingumu atmename visus tuos žmones, kurie savo rankomis tą valgi yra pagaminę ir paruošę.

Kas taip mąsto, tas niekada ir niekur nesiels su darbininkais putliai ir bemintiškai. Tas gerbs paprasčiausią berną, nes to berno darbo yra žmonių draugė taip pat yra reikalinga, kaip rūpesčio ir galvojimo šeiminkas. Sutikęs žmogų, sunkia našta nešinę, jis duos jam kelią nelaukdamas, kad anas jį aplenktų; vagone ar tramvajuje jis užleis vietą atsistėti pavargusiam darbininkui; jis nelieps žmonėms stovėti kur nors priemenėje, bet išneš jiems kėdę. Jis nusiims prieš juos savo kepurę bent taip žemai, kaip jie prieš jį. Trumpai sakant, kiekvienu žodžiu, kiekvienu darbu jis pasirodys esąs pašvęstųjų žmonių brolijos narys, o ne vienas tų aklyjų storaživių, kurie ryja savo sriubą ir velkasi savo rūbais be jokios minties, kaip arkliai kad ėda avižas ir leidžiasi užmauti pakinktus. Pašvęstųjų gyvenimas yra dievotas ir palaimintas gyvenimas, nes dėkingumas daro mus dievotus ir palaimintus.

c) Kam mes turime dėkoti už mūsų dvasios gyvenimą

Žinome jau, kiek žmonių iš visų pasaulio šalių turi darbuotis mūsų kūno gyvybei išlaikyti. Pažiūrėkime dabar, kaip yra su dvasios turtais, su mūsų mokslu ir sąžine, su dailės veikalais ir poezija

– trumpai sakant, su visu tuo, kas mūsų dvasią lobina, kas kelia ir gaivina mūsų širdį. Ar už visa tai mes turime dėkoti sau patiems, ar gal tikrai savo tautiečiams?

Pradėkime nuo Šv. Rašto. Ar Mozė, pranašai ir apaštalai buvo lietuviai, ar lenkai? O ar pirmieji krikščionybės steigėjai įvairiose šalyse nebuvo daugiausia rymėnai ir graikai?

Dabar pažiūrėkime, iš kur yra kilęs mūsų mokslas. Imkim mediciną, chemiją, fiziką – kas sužinos tautas, kas suskaičys vardus žmonių, prie tų mokslų savo darbu prisidėjusių? Kiek tautų darbavosi prie vieno tik seniausio mokslo – astronomijos? Kinai, egiptėnai, asirai, graikai. Visa, ką mes žinome, yra bendras mąstymas ir tyrinėjimas visų civilizuotų pasaulio tautų. Vienas mokosi iš kito, ir vienai kokiai svarbiai žvaigždei atrasti arba jos keliui apskaityti darbuojasi dažnai vienu laiku daugelio šalių astronomai. Dabar jūs mokotės, kad žemė sukasi apie saulę ir juokiatės gailėstingai iš tų senų laikų, kada buvo manoma saulę apie mūsų mažą žemelę keliaujant. Bet ar jūs mąstote, kiek žmonių yra sukę sau galvą ir savo tyrinėjimus šimtą sykių patikrinę, kol pagaliau vienam atėjo į galvą mintis, kad negali būti kitaip, tik žemė turi suktis apie saulę? Tai buvo senovėj graikas, vardu Aristarchas¹. Ir, žinoma, tas jo mokslas netapo tuoju priimtas be išrodymų. Paskui atėjo kitas mokslininkas, kurs dar kartą iš dugno apskaitė, kaip viskas prie kits kito pritiktų, kad saulė apie žemę suktųs. Tai buvo irgi graikas Ptolomėjas. Paskui perėjo daug amžių, kol žmonės suprato, kad tikrojo pasaulio santvarka nesutinka su tuo Ptolomėjaus spėjimu bei apskaitymu. O išrodė tai galutinai lenkas, kanauninkas Kopernikas. Mirties patale gulėdamas, nusiuntė įsiai savo parašytas knygas popiežiui. Ir nuo to laiko perėjo vėl daug metų, kol jo mokslas tapo pripažintas. Iš pradžių net degindavo ar mesdavo į kalėjimą žmones, skelbiančius tą naująją tiesą per smarkiai ir neatsižūrint į senosios nuomonės šalininkus. Taigi sunkiai atpirkta yra tiesa, kurią jūs nūnai įsigyjate per vieną minutę. O kad kas suskaičytų visas nemiegotas naktis, visų tų astronomų išbudėta nuo pat to mokslo pradžios, tai turbūt susirinktų daugiau kaip milijonas nakčių – Egipto, Babilonijos, Indijos, Graikijos, Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos, Italijos nakčių. Kad tos naktys nebūtų išbudėtos, tai mes ne tik nebūtumėm atradę svarbios tiesos, bet ir tiesos reikalavimas ir džiaugsmas sąžiningu darbu nebūtų toks gyvas mūsų dvasiose – visa tai kyla iš tų nakčių. Tik pamąstykite, kaip atrodytų žemė, kad žmonės nuo pasaulio įkūrimo naktimis tikrai būtų knarkę ar puotas kėlę ir degtinę gėrę. Kad mes visada atmintumėm, jog visas mūsų aukštesnis mokslas, visa, kas žmogų atpirko ir išlaisvino, kyla iš tylių ir šventų nakčių – mes tai į savo širdis įsidėtumėm ir nesistengtumėm vykdyti savo norus tokiu šauksmu ir triukšmu.

Mes gyvename ne tik mokslu, bet taip pat ir daile. Jei kas iš jūsų tarpo yra buvęs kokiame muziejuj ar paveikslų galerijoje, tas žino, kad ir čia susideda visų tautų darbas. Tas pats yra ir poezijoje. Ir mūsų lietuvių poetai ne iš savęs viską turi; ir jie daug minčių gavo iš svetimųjų – iš vokiečių, rusų, lenkų, prancūzų ir kitų.

Iš tikro mūsų gyslose plaukia visos žmonijos kraujas. Mes nesame vieni – mes negalime atsiskirti nuo žmonijos, ji yra mūsų bendroji motina. Atsiminkime tai visada, sutikę vieną jos sūnų – mūsų brolių.

d) Tėvynė

Turbūt stebitės, kad dar nekalbėjau su jumis apie tėvų meilę. Aš dėl to tai nedariau, kad laikau nereikalinga apie tai kalbėti. Kas nemylti tėvų, su tuo nėra apie ką negalima kalbėti. Tai vis tiek, kaip kad kalbintumei akmenį. Bet kaip mylėti tėvai, ir kas galima daryti savo meilei parodyti – apie tai dar daug turime pasišnekėti. Kaip nenorėjau kalbėti čia apie įsakymą mylėti tėvus, taip pat nenoriu, tikrai sakant, kalbėti apie tėvynės meilę. Nes aš niekaip neįsivaizduoju žmogaus, neprisirišusio visa širdimi prie gimtosios žemės ir gimtųjų žmonių, nemylinčio tautos, kurios būdą jis yra įsikvėpęs nuo pats mažens, kaip savo krašto orą, kurios kalba jam sakomas kiekvienas meilės ir paguodos žodelis – tautos, kurios žmonės yra jam lyg broliai sesers, nes jis turi su jais bendrų švenčių ir bendrų

¹ Aristarchas Samietis (apie 310–230 pr. Kr.) – graikų astronomas.

gedulingų dienų. Žmogus yra ne tik savo tėvų vaikas, bet taip pat ir savo krašto, savo tautos ir jos istorijos vaikas – ir dėl to visa siela pritariame Šilerio žodžiams: „Prie tėvynės, prie brangiosios prisirišk ir laikykis jos visa savo širdimi!“ Bet kadangi kiekvienam prigimta savo tėvynė mylėti ir gerbti, tai mums yra labai svarbu žiūrėti, kad, savo tėvynę bemylėdami, neliktumėm atžūli ir neteisingi kitiems kraštams. Kaip tik dėl to, kad pagarba ir teisybė svetimoms tautoms nėra mums prigimta – privalome, švelniau bemaštydami, mažumą lavinti ir platinti savo jausmus. Ką aš noriu pasakyti tais žodžiais „švelniau maštydami?“ Apie kokios rūšies bemintiškumą kalbėjomės taip daug per paskutines pamokas? Mes matėme, kokie spitrūs yra daugelis žmonių, kurie temato vien savo artimiausius geradarius, o niekieno nežino apie tūkstančius tolimųjų davėjų, puošiančių ir saugančių jų būvį. Esant jiems tokiems neišmanėliams, nėra ko stebėtis, kad jų širdys nejaučia jokios dėkos tiems geradariams. Čia yra taip, kaip gavus Kalėdoms kokią gražią dovaną. Jūs neįspėjate, iš ko ji yra ir, žinoma, negalite padėkoti davėjui, kad jis ir čia pat stovi, šalia jūsų, paslaptingu veidu. Bet nukritus šydui, jūs puolate jam ant kaklo. Per paskutines pamokas nutraukėme šydą nuo tūkstančių tolimųjų geradarių, maitinančių jūsų dvasią ir kūną. Berods ant kaklo jiems pulti negalite, bet irgi jūsų širdyje nesiranda taip šilta ir dėkinga, kad niekada nebenorėsite su panieka ir neprietelybe apie juos kalbėti ir taip elgtis, tartum jūsų tėvynė yra pati sau ir niekam nieko nėra skolinga ir neturi nė j ką atsižiūrėti. Taip kalbėti jūs paliksite tiems, nuo kurių šydas dar nėra nuimtas – akliesiems ir spitriesiems. Juo daugiau išlavintas yra žmogus, juo jis kuklesnis, nes juo daugiau žino, kaip maža pats tebedaro ir koks yra didelis skaičius jo geradarių. Reikia tai atsiminti ir kalbant apie savo tėvynę.

Atsakomumas

Sokratas tvirtino, kad dorybės galima esą išmokyti ir kad žmogus, tikrai sakant, elgiąsis blogai iš nežinojimo. Šita nuomonė daug sykių jau buvo nuverčiama. Tačiau yra joje dalis tiesos, kurios nereiktų pamiršti. Nėra abejojimo, kad labai daug žmonių elgiasi nedorovingai ne iš savo blogumo, bet dėl to, kad neapsimąsto, ką darą. Žmonės dažniausiai nesupranta, nemato aiškiai savo darbų vaisių savame ir kitų žmonių gyvenime; kad matytų, dauguma jų elgtųsi kitaip. Jie nemato tų darbų, kokie jie yra tikrai, nemato jų sąryšio su visu gyvenimu, nežino gerai, kaip jie veikia nepermaldaujamaisiais pasaulio dėsniais. Dorovės ištarmė yra tai trumpai sutraukta tas, ką daugelio šimtmečių patyrimas mums sako apie tikruosius žmogaus veikimo vaisius. Bet tas trumpas pasakymas stinga dažnai vaizdingumo. Mes matome tiktai uždraudimą, bet nematome gyvų atsitikimų, kurie yra pagimdė uždraudimo reikalingumą. Dėl to auklėtojas turėtų patiekti to pavaizdžiojo mokslo, jis turėtų susikristalizavusį kartų patyrimą suskaldyti į jo sudedamąsias dalis, nurodyti jaunuomenei, kurios rolės vaidina jos darbai gyvenime, kad ant to žinojimo pagrindo galima būtų pažadinti jos geriausios išvidinės jėgos ir ketinimai.

Kas yra atsakomumas? Kad turime atsakyti į klausimą, kokia yra tam tikrų atsitikimų priežastis, kad tie atsitikimai turi savo šaknis mūsų būde, yra būtina to būdo ypatybių išieitis.

Daugelis žmonių nieko nežino, kokio dažnumo jie esti priežastimi savo artimų elgesiui. Jie nežino, kaip esą atsakomi. Kad daugiau žinotų, pamatytų savo darbus ir apsileidimus kita šviesa ir elgtųsi kitaip. Ne visi žmonės – bet dauguma. Šiems pastariesiems ir yra skiriami žemiau padėtieji pavyzdžiai, kurie parodo, kokios įtakos mūsų darbai turi kitiems žmonėms. Kalbant su vyresniaisiais vaikais galima tie pavyzdžiai praplėsti ir pagilinti, paaiškinti alkoholinių ir seksualinių įpročių paveldėjimas, mokslas apie mūsų nenutraukiamą sąryšį su artimu – sąžinės pagrindais!

1. Ar aš turiu būti savo brolio sargas?

Jei jūsų tėvams reikia kur nors išvažiuoti, ir jie palieka jums mažą broliuką prižiūrėti, jie sako: „Paliekame jį tavo globai, tu dabar atsakysi, jei jam kas nors atsitiks“. Kas tai yra „atsakysi“? Tai yra: jei jam tuo laiku atsitiks kas nors bloga, tai tu būsi kaltas, nes tu turi žiūrėti, kad jis nedirbtų nieko, kas

jam gali pakenkti, arba kad neišbėgtų iš namų ir nepaklystų. O jeigu užėitų audra ir perkūnija užmuštų vaiką kambaryje, ar jūs ir tada atsakytumėt? Kodėl ne? Nes ne jūsų galioje yra pakreipti perkūnija į kitą vietą. Taigi atsakysite tik tuomet, kai nelaimės priežastis bus jūsų apsilaidimas ar blogumas. Ar jūs manote, kad teatsakote už savo brolius, seseris tiktai motinai išėjus ir jums įsakius jie žiūrėti? O gal nemanote, kad atsakote tik už tai, kad jų kūnui nieko bloga neatsitiktų? Žinoma, ne. Kaip nuo saulės plaukia nuolat į pasaulį šilima ir šviesa, taip ir iš jūsų pavyzdžio plaukia be paliovos jėga, kuri kitus žmones ragina, ar gerai daryti ar blogai. Jei jūs darote ar sakote ką nors gera ir gražu – tai vis tiek, lyg tartum jūs savo broliams seserims ranką paduotumėt, remdami juos; jei darote blogai – tai vis tiek, lyg tartum jūs koją jiems pakištumėt, kad jie parvirstų. Nieko nedarote jūs patys vieni, patys sau – visas jūsų elgimasis, visi jūsų įpročiai yra sykiu dovana kitiems. Ar galėtumėt man duoti kelis pavyzdžius, kaip tai yra? Juk kieno lūpos svaido bjaurius žodžius, tas užkrečia jais kitus žmones, ir kas ateina prie stalo ar į mokyklą juodomis rankomis, tas gundo kitus taip pat daryti. Žmogus, ką tik dirbdamas, tuojau žvalgos aplinkui, ar turi draugės, ir, kai tik pamato kitą taip pat darant, kaip ir jis – nurimsta. Kad kiekvienas žmogus žinotų, koks jis yra karalius ir kaip į jį, lyg į karalių, žiūri kiti žmonės ir seka jį – jis tuojau susivaldytų ir pagriebtų savo skeptrą jiems iš gyvenimo purvų ir neapykantos ištraukti. Ar jūs esate pastebėję, kaip užkrečia žiovulys? Pamatę ką žiovuojant, mes visai nenorėdami, nejudami, pradedame žiovauti patys. Tartum nuo vieno žmogaus prie kito eina nesuskaitomos, nematomos vielos, verčiančios vieną žmogų daryti tai, ką daro kitas, kad jis to ir nenorėtų. Tam išrodyti galėčiau dar daug pavyzdžių jums duoti, bet geriau bus, jei jūs patys tai pastebėsit. Vis dėlto matote jau, kad esate savo brolio sargai, nors jūsų niekas tam tyčia prie jo nėra pristatęs. Ir gerai į sergėti tegalite tada, jei žinote, kaip jis viską pasimėgdžioja ir kaip limpa prie jo visa, ką jūs darote ir sakote.

Bet negana to, kad duosite broliui gero pavyzdžio – reikia dar jis apsaugoti nuo pagundų. Pvz., jei motina išeidama liepė jums daboti, kad vaikas nesusirgtų pilvu ar kad neišsilaužtų kojos – ar jūs tada padėsite ant stalo lėkštę saldainių ir ar leisite jam žaisti ant kopėčių? Ne, priešingai, jūs paslėpsite saldumynus, pasakosite jam ką nors ar žaisite su juo, kad vienas pasilikęs nepasidarytų ką bloga. Bet juk turite saugoti ne tik savo brolio pilvą ir kojas, bet taip pat jo širdį ir sielą – tai argi neprivalote būti dar daug atsargesni? Įsivaizduokite, kad jūsų brolis yra labai linkęs į piktumą ir tėvai bijo, kad dėl tos priežasties jis gali būti paskui užaugęs labai nelaimingas. Taigi būdami su juo vieni, kaip jūs jį dabotumėt? Ar nuolat jį erzintumėt, kad jis dar daugiau pykti įprastų? Ne, jūs steigtumėtės elgtis su juo taip, kad jis neturėtų progos supykti, nes kitaip bus jūsų kalčia, jei tas jo palinkimas taps liguistas įprotis, kurs jam ilgainiui patieks sunkaus vargo.

Kai aš kartą per sekmadienio pamoką pasakiau berniukams, kad jie turi tvardyti elgtis mandagiai su savo seserimis, pamačiau, kad mergaitės, į juos atsikreipusios, taip pažiūrėjo, lyg tartum norėdamos pasakyti: „O, žiūrėkit jūs, išdykėliai, štai jums! Nors vienas pasakė jums tiesą!“ O paskui girdėjau, būk viena sesuo, eidama namo, per visą kelionę gnaibiusi savo brolių, vis sakydama: „Tvardykis!“ Tai atrodo juokinga, bet reikia į tai žiūrėti labai rimtai. Mat iš to matyti, kad sesers visai nesuprato, jog ir jos atsako už brolių įpročius. Sesuo, erzinti ir kankinanti nuolat savo brolių taip, kad jis nebesusitvardo, yra kalta, kad jo piktumas vis didinasi. Vienas didis mokytojas Pestalocis norėjo, kad ne tik vagys būtų baudžiami ir į kalėjimą metami, bet kad jiems tenai tarnautų visi žmonės, per kuriuos jie išmoko nedorai elgtis. Dabar įsivaizduokit, kad, jums dažnai savo brolių erzinant, smarkumas ir piktumas įleido į jo sielą gilių šaknų, ir paskui įniršęs brolis padarė ką nors, už ką tapo įmestas į kalėjimą – ar sąžinė jūsų negrauztų? Ar jūs nemanytumėt, kad ir jums taip pat reikėtų atsistoti kaltinamųjų suole, nes jūsų elgesys išaugino brolio piktumą?

Yra vienos gražios knygos, vadinamos Odisėja. Tenai pasakojama apie vieną burtininkę Kirkę, kuri, tam tikra burtų lazdele pamojus, savo svečius pavertusi kiaulėmis. Kiekvienas žmogus turi tokią burtų lazdele, su kuria gali paversti kuo nors žmones, su juo susieinančius. Kas pats yra nešvarus, tas labai lengvai verčia savo artimus paršeliais. Daugelis seserų nuolat erzindamos ir grauždamos savo brolius, verčia juos lojančiais šunimis. Dėl to sakau jums: ne tik broliai atsako už seseris, bet ir sesers už brolius. Ar brolis taps mandagus, doras žmogus – tas pareina ne tik nuo jo prigimtų privalumų ir tėvų

auklėjimo, bet dar ir nuo to, kaip su juo elgiasi jo sesers ir broliai, ar jie žadina jo geras ypatybes, nejudindami jo piktumo. Nes juo dažniau žmogus erzina, juo piktesnis jis tampa, lygiai kaip juo daugiau mankštini raumenis, juo stipresni jie tampa, ir juo daugiau važinėjies tomis pačiomis vėžėmis, juo gilesnės jos randas. Atsiminkite, kaip kartais yra su kosėjimu. Jei susilaikysi tuojau – kosulys greit liaunasi, bet juo daugiau kosi, juo sunkiau yra susilaikyti, nes gerklė vis daugiau erzina. Taip pat yra ir su piktumu. Juo dažniau pyksti, juo sunkiau susilaikyti. Dėl to su piktais žmonėmis reikėtų visada elgtis labai atsargiai. Deja, daug seserų elgiasi su broliais, kaip su šunimis, kuriuos jos nori įerzinti, šaukdamos: „uzia, uzia!“ Bet ar nerodos jums esant daug gražiau, jei sesuo sau visada tyliai taria: „Aš noriu būti savo brolio sargas“?

2. Mažasis sraigtelis

Vienas Anglijos rašytojas yra parašęs tokią pasaką. Kitąsyk buvęs sau mažutis sraigtelis. Drauge su šimtais kitų tokių pat sraigelių laikęs jis dvi dideli plienini planki² viename didžiuliam garlaivyje. Garlaiviui važiuojant per Indijos okeaną, šitas mažutis sraigtelis staiga pradėjęs klibėti ir grasinęs visai iškrisęs. Tada tarę jam artimiausi sraigčiai: „Jei tu iškrisi, tai ir mes eisime paskui“. O viny iš garlaivio apačios pasakiusios: „Ir mums per ankšta čionai, mes kiek pasileisim“. Išgirdusios tai, didelės geležinės dalbos sušukusios: „Pasilikite dėl Dievo meilės, nes, jei nesilaikysite, mes visi žūsime!“ Žinia apie mažojo sraigtelio sumanymą greit, lyg žaibas, pasklidusi po visą milžinišką garlaivį. Jis visas braškėjęs ir drebėjęs. Tada visos dalbos ir blankos, ir sraigčiai, ir net mažiausios vinelės nutarusios siųsti pas mažutį sraigtelį pasiuntinius, prašydamos, kad jis pasilikėtų vietoje, nes kitaip sugriūsiąs visas garlaivis, ir niekas jų nepasieksiąs savo tėvynės. Mažučiui sraigтелиui labai patikę, kad visi jį laiko tokiu svarbiu asmeniu, ir jis prižadėjęs lindėti kaip lindėjęs.

Paskutinį sykį kalbėjome apie atsakomumą. Taigi jūs jau turbūt suprantate, kam aš pasakoju tą pasaką apie mažąjį sraigtelį. Mažasis sraigtelis manė, kad, norėdamas mažumėlį pasilengvinti gyvenimą, jis niekam nieko nedaręs, tai esąs jos dalykas, ir niekam kitam tai nerūpi. Bet pamatęs viso garlaivio išgąstį, jis suprato, kad, tikrai sakant, visas garlaivis priklauso jo pavyzdžio. Jis atsakė už visus. Nes tai, ką jis darė, turėjo didelės svarbos visoms garlaivio dalims. Ir argi tai netiesa, kad, išklibus vienai viniai, tuojau krinta šalin ir kitos, ir netrukus viskas griūna? Mat vienas laiko kitą. Ir kad laivas būtų nuskendęs, gal prekybos draugija būtų subankrutavusi, o dėl to puolimo ir daugelis kitų draugijų būtų pradėjusios svyruoti.

Argi nelygiai taip pat esti žmonių gyvenime? Dažnai girdite sakant apie kokios nors šalies ar prekybos žmones, kad jų esama ištikimų ir dorų. O apie kitus: jais negalima pasitikėti, jie visi paperkami. Ar manote, kad žmonės išsyk tampa tokie ištvirkėliai? Ne, iš pradžios išklimba vienas vienintelis sraigtelis. Vienas paima mažą „kyšį“, padaro kokią mažą neteisybę. Draugai, tai pamatę, mano: kodėl ir mes negalime kiek padidinti savo pajamas? Ir, susirinkę kur nors, jie jau daug nuolaidžiau kalbės apie kyšių ėmimą. „Reikia elgtis taip, kaip visi elgiasi“, sakoma. „Negali žmogus būti grynas lyg angelas šiame nešvariame gyvenime“. Ir bematant viskas tampa užnuodyta. Nelaimė, čia nėra taip, kaip anoje pasakoje apie sraigtelį; čia visi susitarę nesiunčia pasiuntinių pas tą, kurs pirmas pradėjo blogai elgtis, prašydami: „Dėl Dievo meilės liaukis! Jei tu nesusilaikysi, tai ir mūsų sąžinė subyrės“. Pavyzdys palengva eina toliau, lyg kokie nuodai, ir paskutinis dar tik teužsikrečia, kai pirmasai jau vėl rengiasi pasielgti dar nedorovingiau.

Kiekvienas, kam ateina noras nedorovingai pasielgti, turėtų įsivaizduoti, kad ateina pas jį ilga procesija žmonių ir, puldama ant kelių, meldžia jį neduoti pirmojo blogo pavyzdžio, o paskui vyrus eina moters ir vaikai, tėvo nesąžiningumo suteršti ir ištikimos tėvo akies netekę, o dar toliau stovi begalinė žmonių minia – tai yra visi tie, ant kurių laša piktas išklibusio ištikimumo pavyzdys, klaidindamas jų teisingumą ir pasiimtas pareigas.

Vienas poetas yra pasakęs, kad baisiausia pragaro bausmė, dar baisesnė už virimą dervoje ir už gnaibymą su replėmis, būtų – kad žmogus turėtų žiūrėti į visus vaisius, padarytus žemėje kiekvieno jo

² Planka – stora lenta.

nedoro darbo, kiekvienos mažiausios klaidos. Visa ta nepabaigiama vargų, nuodėmių grandinė matyti ir turėti sau pasakyti: tai mano kaičia, tai aš padariau pradžią – tai tikrai baisybė, ir didesnės jau nė įsivaizduoti nebegalima.

Taigi šimtą kartų yra geriau mums pamatyti savo darbų vaisiai ne tada, kada jau nieko nebegalima pagelbėti, ir blogoji sąžinė lyg elektrinis prožektorius nušviečia vieną tos grandinės gabalėlį po kito, bet geriau anksčiau, kol tie darbai dar nepadaryti. Ak! kiek blogų, kvailų darbų mes išvengtumėm, kad nors kiek įsigilintumėm į žmonių gyvenimą. Kad steigtumės geriau suprasti, kaip viskas rišasi su kits kitu, kaip vienas daiktas išeina iš kito ir kaip kiekvienas žmogus yra savo artimo likimas ir apvaizda. Gal jau esate skaitę graikų pasakas apie šeimynas, seno keiksmo apsunkintas? Pvz., apie Agamemnono³ šeimyną, kurioje vienas kruvinas darbas ėjo paskui kitą. To prakeikimo priežastis yra ne tik pikto paveldėjimas, bet dar ir tas baidus pavyzdys, duotas šeimynai kokio nors protėvio, kuris tėvinius vis gundina ir klaidina – lygiai kaip žmogui, priėjus prie baidios bedugnės, ima suktis galva, ir jis nebestovi tvirtai.

Geriausiai galite pastebėti mokykloje, kaip kiekvienas atsako už kitus, kaip daug žmonių priklauso vieno, nors jisai ir nėra nei mokytojas, nei direktorius. Atsimenu, man esant mokykloje, vienas mokinys užkrėtė visą klasę savo bjauriomis kalbomis. Kiekviename žmoguje, kad jis būtų ir geriausiai išlavintas, tupi mažas pajodžarga, kurs nori pasilinksminti. Ir, antra vertus, kiekvienas turi geresnį „aš“, kurs gėdisi ir nenori paleisti pirmąjį piktą žodį. Bet vienam tą drovą apgalėjus ir pradžią padarius – kiti tekini bėga paskui. Bet ir geras pavyzdys turi stebuklingos galios. Jis žavėte žavėja. Viename Vokietijos mieste užsidegė bevaidinant teatras. Žmonės iš didelio išgąščio puolė prie durų, ir jau buvo bebrasas didelis pavojus, kad jiems taip beprotiškai besiveržiant, tūkstančiai liks sumindžioti ir sutrupinti. O didisai kunigaikštis, tuokart irgi buvęs teatre, stovėjo ramiai savo vietoje ir liepė muzikai toliau griežti. Tas pavyzdys padarė tokios įtakos, kad visi tuojau nurimo ir išėjo iš teatro didžiausia tvarka. Turbūt jūs ir iš savo gyvenimo atsimenat panašių atsitikimų. Daug sykių esu pastebėjęs mokykloje štai ką: stovi berniukų būrys, ir vienas priėjęs pradeda pasakoti kokį nors nepadory atsitikimą. Jis, žinoma, laukia, kad visi prasijuoks. Jei juokiasi, jis labai nudžiugęs eina pasakoti toliau. Bet atsiradus nors vienam tokiam, kurs ne tik nesijuoks, bet dar rimtai į jį pažiūrės – jam bus nesmagu, jis susigės: ir kiti taip pat. Gal jie to neparodys, gal net erzins tą nesijuokiantį berniuką, bet jų širdies gilumoje vis dėlto tai pasiliks ir veiks.

Kas visada atmena, už kiek žmonių jis kiekvieną valandą atsako ir kaip vienas į kitą visada žiūri, ką tasai daro ar sako, tas gali turėti savo draugėje tikrai karališkos įtakos.

3. Mušamasai berniukas

Kitąkart Prancūzijos karalių buvęs toks paprotys, kad karalaitis niekada pats nebuvęs plakamas. Prasikaltus jam, ieškodavę kokio nors berniuko, ir tasai gaudavęs rykščių, karalaičio nupelnų. Karalaitis turėjęs tik į tą operaciją žiūrėti. Manyta, kad nekalto vaiko klyksmas padarys karalaičiui didesnio įspūdžio.

Ar žinote, vaikai, kiekvienas jūsų turi taip pat tokį mušamąjį berniuką ar mergaitę. Nuo prancūzų karalaičio jūs tuo tesiskiriate, kad jisai girdėdavo klyksmą, o jūs esate tokie kurti, jog visai nieko negirdite net ir tada, kada tai jūsų kambaryje atsitinka. Ar netikit? Tai pasakykite man, ar jūs tikrai manote, kad šiame pasaulyje galima padaryti koks nors blogas darbas, koks apsileidimas, už kurį kitas žmogus nekenėtų, kad pats kaltininkas kartais ir laimingai būtų išsisukęs?

Jei jūs, pvz., pasakote kokį bjaurų žodį, tai žinokite, kad kas nors jį sugaus, pasakys savo namuose ir už tai gaus plakti. Tas žodis gali jam pakenkti ateityje ir kitokiu būdu. Nei jūs girdite jo rėkiant, nei išgirsite apie jo vargą ir nepasisekimus – o dėl to jis yra jūsų mušamasai berniukas. Arba jūs esate nešvarūs ir betvarkiai. Gal ir niekas tuojau jūsų nenubaus. Bet jūsų pavyzdys užkrės kitus, jie irgi apsileis – o kur tas apsileidimas gali nuvesti, jau kalbėjome. Be to dar, jums esant nešvariems ir betvarkiams, kiti turi nuolat tvarkyti ir valyti – tai jie jau ir yra jūsų mušamieji berniukai ir mergaitės,

³ Agamemnonas – graikų mitologijoje galingiausias Graikijos karalius, didvyris.

jie nekaltai turi kentėti už tai, kas jūsų daroma. Kad visi žmonės, kurie už mūsų klaidas nekaltai turi kentėti, pradėtų išsiskirti – pakiltų toks verksmas ir šauksmas, kad visi manytų pasaulio galą atėjus. Ir čia aš neskaitau dar tų, kurie dėl mūsų klaidų ir apsileidimo kentės, mums jau mirus. Ar žinote, kad vaikai, kuriuos jūs kada nors turėsite ir kuriems juk trokštate viso labo, kad ir jie bus tie nekalti mušamieji berniukai ir tai už klaidas, dabar jūsų daromas? Kiekvienas smarkumas, melas, netvarka, apkalbinėjimas, visas tas blogumas, kurio dabar nesuvaldote ir į kurį įprantate, bus kada nors pavyzdys jūsų vaikams, kada atprasti nuo to bus jau per vėlu. Ir jūsų vaikams klius už tai ne tik nuo jūsų, bet ir nuo kitų žmonių, kuriuos jie nuskaus ir suerzins. Taigi matote, jūsų mušamųjų berniukų šauksmas skambės ilgai ateityje, ir, be abejojimo, jūs suprantate dabar Šventojo Rašto žodžius: „Tėvų nusidėjimų ieškos vaikuose iki trečiajajai ir ketvirtajai kartai“. Todėl mastykite visada, kad jau esate tėvas ir motina ir turite rūpintis savo vaikais, nors patys tebesate vaikai. Maistas jiems dar nereikia jums taupyti, nei kojines nerti, nei pinigai uždirbti, bet reikia krauti geri įpročiai ir budėti, kad ateityje kasdienis gyvenimas su jumis būtų jiems tikra palaima.

4. Į kiek žmonių mes darome įtakos

Kokioje nors apysakoje jūs turbūt esate skaitę apie kokį karalių ar ministerį, apie garlaivio kapitoną: „Jis beveik gniužo po savo atsakomybės našta“. Ką tai reiškia? Nuo jo atsargumo ir akylumo parėjo tokio daugelio žmonių labas, kad jis nuolat bijojo, ar tikrai daręs taip, kaip reikia. Nes vienas jo klaidingas darbas arba užmiršimas galėjo būti priežastimi tūkstančių žmonių nelaimei. Arba įsivaizduokite gydytoją, kuris turi padaryti sunkią operaciją. Ligonis yra šeimynos tėvas, ir jei operacija nepasisektų, visa šeimyna liktų be maitintojo. Kaip atsargiai jis pjaus, kaip sąžiningai steigsis išvengti visų blogų nuotykių. Žiūrėdami patys į tokius žmones, jūs matote aiškiai, kiek žmonių laimės pareina dažnai nuo vieno vienintelio žmogaus, kaip jis gali būti begalinės daugybės didelių vaisių priežastis.

Bet pasakykite dabar: ar, tikrai sakant, kiekvienas žmogus nėra kitiems begalinės daugybės didelių padarinių šaltinis? Ir tokiems, kurių jis nėra matyti nemato ir nepažįsta? Įsivaizduokite tvenkinį, į kurio vidurį įmestas mažas akmenėlis. Pasidaro bangų ratai, kurie vis eina didyn, ir kad galėtumėm tiksliai išmatuoti, pajustumėm kilusias nuo akmenėlio vilnis net tolimiausioje pakrantėje – lygiai kaip jaučiame su švelniais instrumentais žemės drebėjimą, sukrėtusį žemę per tūkstančius mylių nuo mūsų. Taip yra ir su tuo, ką žmogus sako ir dirba. Jis meta savo žodį – blogą ar gerą – į kitų šneką, ir štai tas žodis varo savo vilnių ratus vis tolyn ir tolyn, ir jie įvairiuose keliuose geru ar blogu palyti žmones, kurių jis visai nepažįsta ir niekuomet nėra matęs.

Nuėję į sankrovą ko nors pirkti, nemanykite, kad pardavėjas ar pardavėja tik pinigus nuo jūsų tegauna, ir gana. Ne, jūs duodate ne tik pinigų, bet ir savo įtakos. Jei mandagiai ir meiliai sveikinatės ir atsiprašote be reikalo varginę, jei dėkojate, kad jie dėl jūsų visas dėžes išvarto, tai padarote ir juos švelnesnius, jiems patiems nejudant. Jūsų pavyzdys plūsta jiems, ir sekdami jus, jie tampa švelnesni. Taip pat su kelneriais ir kelnerėmis. Kas šaukia juos balsu ir nemandagiai, kas, užsakydamas valgius ir gėrulus, taip komanduoja, tartum kalbasi su dresuotomis beždžionėmis, ne su žmonėmis, tas juos žemina ir atšipina jų savigarbą. Ir tokiu būdu jis bus kaltas, jei jie patys savęs nebeberbs ir iš to elgsis. Kas gi savo užsakymus taria kukliai ir su pagarba ir dėkoja už tarnavimą, ir atimant jiems nuo stalo, pats šį tą padeda, kad tarnams nereiktų temptis per visą stalą, tas daro kilnios įtakos. Ir nors būtų ir mažiausias žmogelis, jis stiprina žmonių savigarbą ir jų visą būdą linksmina bei dorina.

Lygiai kas sirgdamas guli savo kambaryje ir, rodos, yra visai atskirtas nuo žmonių, ir tas turi nuolatinės didelės įtakos žmonėms – dažnai net didesnės nekaip sveikasai. Jei jis duoda kantrybės ir giedros pavyzdį ir steigiasi nešokdinti kitų dieną naktį dėl kiekvieno mažo noro – tai jis yra sveikųjų ir ligonių mokytojas, nors ir nėra vieno žodžio nesakydamas, ir yra suaugusiųjų auklėtojas, nors pats ir vaikas tebūdamas. Ir jo pavyzdžio vilnioratis eina toli pro tuos, kurie jį slaugo, ir niekas nežino, prie kurio kranto dar priplauks žinia apie jo kantrybę. Ir savo būdu kalbėti apie kitus mes darome didelės įtakos. Kai žmogus papranta greit pastebėti kituose juokingų ir nemeilių pusių ir apie jas kalbėti, tai jis dažniausiai mano tai niekam nekenkiant ir jam vienam terūpint. Kad jis žinotų, kiek žmonių tik

tyko šnipinėti savo artimų silpnybes ir komiškus, kad paskui galėtų save laikyti aukštesniais už juos!

Kas eina priešakyje šmeiždamas ir apkalbinėdamas, tas netrukus turi didelę draugiją užpakalyje, matomą ir nematomą. Bet jis negali didžiulėti savo palydovais. Nes tuojau jie pradeda ir iš jo paties juoktis ir vien jo juodąsias puses matyti. Ir kad jis staigiai, kaip žaibui švysterėjus, galėtų pamatyti, kaip labai jis yra žmones sukiršęs ir sukėlęs prieš kits kitą ir išmokęs kits kitą niekinti – jis dar mažiau didžiulėtųs. Dėl to reiktų tiesiog mankštintis, kalbant apie kitus, visada tik gerąsias jų puses iškelti, o ydas maloniai aiškinti. Keliais žodžiais galima čia be galo daug gera padaryti ir daug meilės į pasaulį įnešti. Kad jūs įsivaizduotumėt, kaip dažnai kasdien turite progos pasakyti apie nesamą žmogų ką nors gera ar bloga, jūs suprastumėt, kiek žmogus kasdien vienu žodžiu gali padaryti gera ar bloga, ir todėl kaip labai atsakomas yra jo padėjimas.

Savarankiškumo auklėjimas

Niekada nebuvo kalbama taip daug apie socialinį auklėjimą, kaip mūsų laikais. Galima manyti, kad viso auklėjimo uždavinys yra pritaikyti žmogus prie socialinio bendro darbavimosi, padaryti jį veikliu visuomenės nariu ir liepti jam, taip sakant, ištirpti didžiulios jausmuose.

Bet, žiūrėdami labiau atsidėję į žmonių gyvenimo reikalavimus ir konfliktus, matome, kad žmogus, kaip socialinio auklėjimo, lygiai taip pat reikalingas yra ir auklėjimo „antisocialinio“. Reikia būtinai, kad žmogus tvirtai galėtų atsispirti prieš galingas įtakas, išeinančias iš minios jausmų, minios instinktų, partinių įgeidžių ir reikalų; kad jo sąžinė galėtų atsispirti ir vadinamosios politikos pagundoms ir reikalavimams. Yra toks kultūros laipsnis, kuriame stovėdamas žmogus yra taip pilnai susivienijęs su socialine tvarka ir jos įstatais, kad toks konfliktas tarp individualinės ir drauginės sąžinės visai negali atsirasti. Tokią vienybę matome, pvz., pirmaisiais Graikijos laikais. Sofoklio „Antigonėje“ pasirodo mums pirmą sykį nesutikimas tarp asmeninės sąžinės ir politikos reikalavimų; tas nesutikimas apsieiškia paskui stipriausiai ir brandžiausiai krikščionybėje, kur pasakyta: „Pirma turi klausyti Dievo, o paskui žmonių“. Dievo idėjoje surinkti giliausieji asmeninio išsilavinimo tikslai ir sąlygos – amžinieji dvasios turtai, o iš kitos pusės prieš juos pastatyta žemės galia ir dienos turtai. Visuomenei tų beverčių turtų siekiant ir apie aukštesnius tikslus pamirštant – atskiriems asmenims gresia be galo didelis pavojus pasiduoti to socialinio godumo sugestijai. Jei atskiras asmuo neturi savyje labai stipriai išlavintų priešinamųjų jėgų, minia jį pagauna ir traukia paskui save.

Kituose šitų knygų skyriuose yra parodyta, kokios stiprios įtakos prancūzų dorovės vadovėlio autoriams turi keršto jausmai, kurie išties amžius laiko socialinį prancūzų tautos organizmą chroniniame karštyje. Nėra beveik nė vieno tų pedagogų tarpe, kurio dorovinis vaškumas ir tvirtumas būtų tiek dideli, kad galėtų atsispirti tai socialinei sugestijai. Ir juo daugiau bažnyčia nustoja savo viešpatavimo sielose, juo tas asmenų neatsispyrimas prieš partinę ir valstybinę interesų dorovę lieka didesnis⁴. Nevalia niekada pamiršti, kad tai Bažnyčios organizacija pirma pastiprino asmens sąžinę prieš valstybę⁵, davė jai paramos matomojoje, visas tautas aprėpiančioje bendrijoje, kuri gynė dvasinių turtų ir gyvenimo tikslų begalinę realybę ir vyriausiąją svarbą. Teisingai jau Kontas yra pažymėjęs, kad šių laikų kritikos dvasia yra tiesiog sutverta tos bažnyčios organizacijos, kuri atskirą asmenį pirmą kartą stato savarankiškai prieš esamąją valstybę ir duoda jam į rankas tvirtą mastą apie visa ką spręsti – tą mastą, kuris paskui liko atkreiptas prieš pačią tą Bažnyčios organizaciją⁶. Pedagogas turi būtinai išaiškinti sau visus tuos faktus ir ryšius, nes tik tuomet jis

⁴ Tiesa, kartais net ir bažnyčios sluoksniai pasiduodavo tokioms oportunistinėms įtakoms. Žmogaus esama silpno padaro – ir žinodami tai, juoba turime rūpintis jį sutvirtinti ir neprivalome statyti beginklį jį asmenį, be jokios jo aukščiausių reikalų organizacijos, prieš valstybę.

⁵ „Quidquid fit contra conscientiam, aedificat ad Gehennam“, – sako Laterano Susirinkimas.

⁶ Tas sąžinės nustūmimas prie vieno tik „visuomenės reikalų“, be abejo, atėmė iš asmens daug jėgos atsispirti prieš bendrus įgeidžius ir socialinius akimirksnio reikalus. Mat vidutiniškas žmogus nepajėgia atskirti žemesniųjų ir pereinamųjų socialinių

tegalės tikrai suprasti, kaip stiprios yra tos socialinės jėgos, kurios nuolat tyko sugriauti visą jo dorovės lavinimo darbą, kaip jūros vilnys kad griaua smiltinius vaikų namelius ant kranto.

Socialinių minios jausmų ir kolektyvinės nuomonių painiavos pavojus niekada nebuvo toks didelis, kaip šandie, nes iš vienos pusės valstybės yra dabar sandaresnės ir stipriau suorganizuotos nekaip kitada, o iš antros – pačiose tose valstybėse įvairių įvairiausių partijos ir atskiri siekimai steigiasi pritraukti prie savęs kuo daugiausia asmenų ir tyko paimti į savo valdžią atskirą žmogų ne tik fiziškai ir ekonomiškai, bet nori ir jo sąžinę įsprausti į savo partinę dorovę.

Autorius negali sutikti su nuomone, kad vien tik grynios etikos įtaka namie ir mokykloje įgalėsianti įkvėpti jaunuomenei užtektinai jėgų prieš aukščiau nurodytus pavojus atsispirti. Pirmiausia dėl to neįgalės, kad – kaip rodo prancūzų dorovės pedagogijos pavyzdys – daugybė valstybės mokytojų patys yra stiprioje tautinių bangojimų ir nuomonių įtakoje, tai, žinoma, ir kitų nemokės nuo jos apsaugoti. Antra, dėl to, kad paprastas žmogus, apskritai sakant, yra per spitrus, per daug savo įgeidžiams tarnaujantis padaras ir todėl per apčiuopiamuosius socialinius reikalus neįmato realiosios reikšmės dorovinių galybių „neužrašytųjų įstatų“ ir jų nepripažįsta, jei jie nestoja prieš jį iškilmingai ir griežtai matomosios, visą gyvenimą aprėpiančios įstaigos pavidalu⁷.

Vis dėlto ir grynios etikos keliu einant galima daug prisidėti, kad atskiras asmuo dorovės atžvilgiu nepriklausytų socialinės įtakos. Ir bažnytiniam sielų ganymui yra pedagogikos atžvilgiu labai svarbu ta nepriklausomybė jau anksti pamatuoti kuo paprasčiausiais ir vaikų protui prieinamais vaizdais bei požiūriais. Juk daugelis motinų labai gerai žino, kaip netvirtas yra dažnai ir rūpestingiausias jų vaikelių auklėjimas, tiems vaikams į mokyklą įstojus ir ten su draugų „viešąja nuomone“ susidūrus. Tuomet matyti, kaip daug yra tokių berniukų ir mergelių, kurių būdas nėra tiek tvirtas, kad galėtų nuosakiai priešintis „klasės dvasios“ sugestijai. Dėl to čia būtina reikia – šalia socialinio auklėjimo, kurs moko bendrai veikti ir užjausti, – duoti ir to, kas galima pavadinti „antisocialiniu“ auklėjimu – būtent: jėgos ir išminties „nedirbti drauge“, savo noru vienam stovėti. Reikia žadinti ir stiprinti sąmonę, kad žmogus savo asmeniu turi atsakyti prieš aukštesnįjį gyvenimo idealą.

Parinktas čia žodis „antisocialinis“ yra, žinoma, nevykęs, jei sąvoka „socialinis“ imama taip plačiai, kad net ir daugiausia atsitolinęs nuo pasaulio tobulinimosi darbas, kokį randame kai kuriuose krikščionių ir indų ordinuose, yra laikomas socialiniu darbu – darbu ne tik atskiro asmens ir jo sielos labui, bet vienkart ir žmonijos naudai. Ir, be abejo, ir tas neva antisocialinis vienuolio darbas tarnauja tam socialiniam tikslui, dėl to kad vienuolis steigiasi apgalėti savyje kaip tik tuos įgeidžius, kurie yra pavojingiausi socialinio gyvenimo ramybei ir tvarkai, ir dėl to visiškai atsiveikinti su visais įgeidžių viliojimais, savo pavyzdžiu jis stiprina ir pasauliniuose žmonėse norą siekti aukščiau ir gėdą per daug vertinti materialiniai turtai. Tarp naujesniųjų rašytojų Dostojevskis, pasakodamas apie rusų vienuolį, teisingai nurodė šitą požiūrį ir perspėjo nevertinti vien tiesioginį socialinį darbą, už kurio dažnai slepiasi tiek puikybės ir egoizmo. Tuo tarpu gi didžiausieji darbai visuomenės labai dažnai yra atliekami toli nuo pasaulio, tyloje ir tokiu būdu, kad, rodos, jie neturi jokio sąryšio su socialiniu gyvenimu.

Ar „socialinio“ sąvoką taip išplatinsime, kad ir bėgimą nuo tiesioginio socialinio gyvenimo ten įsprausime ar palaikysime visų priimtą prasmę – tiek yra tikra: žadinti norą atsiskirti ir būti vienam gilesnių sąžinės įsitikinimų vardu – lygiai yra svarbu rengiantis į gyvenimą, kaip raginti draugautis, nusileisti ir veikliai dalyvauti visuomenės gyvenime. Gal net yra tiesa, kad per tą „antisocialinį“

interesų nuo visos žmonijos pastovių pamatinių reikalų, jo dvasios galia to neišneša; jis dažniausiai temato artimiausių daiktų padarinius ir dėl to jo veikimo priežastys yra vien matomiausi ir apčiuopiamiausi reikalai.

⁷ Kad ir Bažnyčios organizacija, kuri privalo saugoti asmens sąžinę nuo valstybės sąžinės – taip pat ir tos pačios valstybės gilesniajai naudai – gali atskiram asmeniui tapti pavojinga, to užginti, žinoma, negalima: priežastis to yra žmogaus prigimties silpnumas ir netobulumas. Bet tas pavojus yra nesulyginti mažesnis už pavojus, kurių atsiranda, jei organizuojama tikrai žiaurieji kolektyviniai žmogaus interesai (valstybėje), o priešais nestatoma jokia liepiamoji jo pamatinių dvasios reikalų reprezentacija ir tie giliausieji dalykai pavedami laikyti ir saugoti asmeninio protavimo anarchijai. Anarchija toje srityje griaua visus socialinio ir asmeninio gyvenimo pagrindus ir yra daug didesnė kultūros priešininkė už bažnytinio autoriteto principo vienšališkumą. Nes prieš tuos vienšališkumus galima lengviau veikti, nekaip prieš atžūlų individualizmą, kuris visa atmeta, ko nesupranta ar dar nesuprato, ir kurs galų gale visuomet tampa žiauriausių dievaičių auka – ir tai dėl to, kad negerbia tvirtos ir gerbtinos tikybės tradicijos.

auklėjimą, per tą veržimąsi išsilaisvinti asmuo, žmonija yra laimėjusi didesnių jėgų ir tapo nuosakiau išlaisvinta nuo žvėriškų palinkimų, negu per tiesioginį asmenų pasidavimą socialinio bendro darbo įstatams. Nors, žinoma, ir toji auklėjimo dalis turi savo nepakeičiamos svarbos.

Pavyzdžiai „Mūsų priklausomumas“, „Miniažmogiai“, „Pajuokos baimė“, „Mano kilnieji pažįstamieji“, „Savarankiškumas“ yra skiriami vyresniems berniukams ir mergelėms, nors pagrindiniai to principo „stovėti vienam prieš daugybę“ požūriai ir jaunesniesiems suprantami. Tų pavyzdžių pedagoginį metodą norėčiau dar paaiškinti šitokiomis pastabomis.

Visi skaitytojai žino Biblijos žodį: „Kai tave vilioja blogi berniukai, neklausyk jų“. Kodėl tas įsakymas neveikia jaunuomenę? Dėl to, kad su blogo berniuko paveikslu rišasi atsipalaidavimo nuo namų ir vaikų kambario vaizdas, viltis atrasti naujų ir negirdėtų dalykų, esančių anapus ramios šeiminio gyvenimo tvarkos – kad tai nebūtų ir vien obuoliai iš kaimyno sodno. Jei auklėtojas nori čia ko nors pasiekti, jis nieko nejveiks, statydamas prieš tą laisvę gerumą, mandagumą, dorovingumą. Jis turi pabandyti sujungti su tuo veržimusi atsipalaiduoti ir pakreipti jis prieš blogus berniukus. Tai jam pasiseks tik tuomet, jei jis mokės parodyti, kad „nėjimas drauge“ yra gimsiančio nepriklausomumo ženklas, kad kiekvieno asmens ambicija reikalauja tvirtai atsispirti prieš „minios dvasią“. Aukščiau paduotuose pavyzdžiuose tas bandoma padalyti, visų pirma nurodžius jaunuomenei tas psichologiškas faktas, kaip labai mes esame kreipiami „kitų“ ir kad tai yra žeminąs mus padėjimas, nuo kurio kai kurie žmonės niekada nepajėgia ištrūkti. Reikia parodyti jaunuomenei pančiai, ir jos artimiausias troškimas bus tie pančiai numesti. Jei vaikai jau pradėjo tuo domėtis, tai svarbiausias darbas raginti jie tuojuo mankštintis ta kryptimi, nuolat drąsinti ir pabrėžti kiekvienas, kad ir mažiausias laimėjimas, ar tai kovojant jiems su kokiomis nors vaikų madomis, su pajuoka ir apkalbomis, ar su žiaurumu mokykloje ir žaidžiant.

Auklėtojo doroviniam darbui nėra svarbesnės ir kupinesnės atsakomybės srities dėl to, kad mokykla tai yra vieta, kur minios dvasia ir socialinis terorizmas pirmiausia plėtojasi ir kur atskirų grupių dorovinės ligos bematant tampa epidemijomis. Čia mokytojo uždavinys yra iš vienos pusės žadinti atskiruose asmenyse priešinamosios jėgos ir dvasiškai jos pamatuoti – iš kitos – kilmingai veikti pačius socialinius instinktus⁸. Pvz., daug kartų jau tėvai ir mokytojai yra skundęsi dėl slaptosios nuodėmės, kuri didelėse mokyklose ir bendrabučiuose dažnai tampa epidemija, naikindama vaikų kūną ir sielą. O kiek čia pačioje pradžioje galima nuveikti vienu geru žodžiu, vienu stipriu, skaidriu vaizdų surišimu!

Ne tik per tam tikrą pamoką, bet per kitas lekcijas esti daug progos dorovės nepriklausomybės ambicijai žadina. Per gamtos mokslo pamokas, pvz., kada kalbama apie mimikrus, apie padarų taikymąsi prie apysūkos spalva, judėjimu ir t. t., galima to prisitaikymo prie įvairių socialinių apystatų instinkto ieškoti toliau, žmonių pasaulyje ir nuvaizduoti jo pavojus. Tai pat, kalbant apie sugestiją, galima aptarti visi tie aukščiau nurodyti požūriai. Vaikai visada klausys kuo gyviausiai domėdamiesi. Istorijos lekcijos irgi duoda daug progos parodyti, kaip silpnas yra žmogus prieš minios sėkmės svaigulį arba prieš viešpataujančių nuomonių ir siekimų galią, pagerbti savarankiškos sąžinės jėgai, mokančiai prieš tas prievartas atsispirti – pvz., kilniame Tomo Moro⁹ asmenyje. Per dainavimo pamokas galima nurodyti, kaip sunku nepamesti melodija, ypač visam chorui kitais balsais dainuojant.

Baigdamas norėčiau dar nurodyti, kaip svarbūs yra „Atsakomybės“ ir „Pagalbos“ skyrių požūriai ir nepriklausomybei lavinti. Tenai pasakyta, kad kiekvienas susivaldymas, kiekvienas tylus sėdėjimas ir „drauge nedarymas“ reikia parodyti jaunuomenei veiksmo jėgų išplitimo vaizdu, jei norima patraukti jauna energija prie tokių jai priešingų veiksmų. Tas pats patariama ir mokant nepasiduoti draugų

⁸ Emersonas sako: „Motina siūnčia savo sūnų į mokyklą ir mano, kad mokytojas jį auklės. Ne – mokyklos vaikai yra tikri auklėtojai“. Paaiškinęs sau visa tai, suprantį žmogus, kaip daug dar reikiama darbo, norint ramiai kreipti ta svarbi vaikų kits kitam įtaką ir surišti jį su geriausiai jaunuomenės palinkimais. Šiandie čia beveik neapibrėžtai tebeviešpatauja „laisser faire, laisser aller“.

⁹ Tomas Moras (More, 1478–1535) – šventasis, rašytojas, knygos „Utopija“ autorius.

viliojimams ir t. t. Tuose pavyzdžiuose bandoma parodyti, kad „tvirtas stovėjimas“ yra vieko¹⁰ vartojimas, laisvės ženklas.

Tos rūšies įtaka galima dar papildyti žavėjimo mokslu. Reikia jaunuomenė paraginti pereiti nuo defensyvos prie ofensyvos, vadinasi, kad ji ne tik atsispirtų prieš pasileidusių draugų blogą pavyzdį, bet dar juos priverstų kreiptis prie geresniojo pavyzdžio ir pasisukti iš slidaus kelio. Tokie raginimai kaip tik daro įspūdžio jaunuomenės palinkimui veikti ir stumia ją darbuotis prieš blogąją įtaką. Kad tai yra psichologiškai išbandytas būdas, parodo „Išganymo armijos“ patyrimai. Ji ir labai dorovė nupuolusius žmones taiso, liepdama jiems kitus gelbėti ir visas jų geresniąsias jėgas vienydama veikliame darbe, kurs daug stipriau atsispiria prieš pagundą, nekaip vienas tik pastovumas. „Jonai, man netinka, kad tu žaidi su gatvės vaikais, išmoksi iš jų blogų manierų“. Kas nemaro, kad tas sakinytis yra kupinas pedagoginių klaidų? Bet kas čia daryti? Kaip išvengti pavojingos puikybės ir kartu apsisaugoti nuo neabejotinos blogos įtakos, daromos blogai auklėjamos jaunuomenės? Patariu tai padaryti tokiu būdu, kaip nurodyta „Gatvės vaikų“ pavyzdyje, visai nemanydamas išsprendęs tą be galo sunkų klausimą taip, kad visi auklėtojai liktų patenkinti. To pasikalbėjimo svarbiausioji mintis yra padaryti, kad berniukas būtų atsargus ir tvirtai priešintų „blogoms įtakoms iš gatvės vaikų pusės“, bet kartu, kad nematytų esąs už juos geresnis. Luomų santykiai yra taip pastatyti, kad kits kitą turi auklėti ir kits kitam padėti, ir kiekvienas remia kitą tomis dovanomis, kurios yra jo gyvenimo tam tikrų sąlygų rezultatas. Atsispyrimas prieš pavojingas įtakas yra apdarytas pagalbos kitiems rūbu – tokiu būdu „užpuolimas“ užima „gynimos“ ir pasyvumo vietą ir labai stiprina priešinimąsi užsikrėsti.

Juo plačiau įeina gyveniman visuotinioji pradžios mokykla, juo svarbesni yra tokie pasikalbėjimai. Daugelis tėvų šiandien yra priešingi tam sumanymui dėl to, kad bijo susidūrimo savo rūpestingai saugomų vaikų su neišlavintais ar net visai apleistais vaikais. Neteisinga prikaišioti tokiems tėvams antisocialinę pažiūrą. Kad varge ir skurde, gatvėse ir užpakalio kiemuose vaikai dažnai pasileidžia, tai yra faktas. Galima į tą faktą žiūrėti skaudžiu jausmu, kad čia yra ir mūsų kalčios, galima būti pasiryžusiam daug socialinių aukų pakelti, o dėl to matyti, kad per ankstyvas susidūrimas abiejų luomų nėra pedagogiškai geras. Jei pirmyn žengias demokratizavimas vis demokratiškiau tvarkys ir mokyklą, tai juoba reikia rūpintis, raginant ir tam tikrais požiūriais paduodant, kad tas mainymasis įtakomis tikrai abiem pusėm būtų naudingas. Reikia pabrėžti: *abiem pusėm*. Nes ir paprastas darbininkas gali turėti užtektinai pamato bijoti, kad jo vaiko būdas nesugestų susidūręs su apleidimu, sugedimu ir išlepinimu, išeinančiais iš didžturčių dorovinių pavojų. Pavyzdys. „Turtingas draugas“ duoda ir čia kelis požiūrius pedagoginei įtakai. Jame bandoma patvirtinti paprasto žmogelio vaikas prieš kai kurias pavojingas įtakas iš pasiturinčių draugų pusės.

Pavyzdys. „Tvirtesnisai“ parodo, kaip pedagogiškai sunaudoti „žavėjimas“ ir sugestijos.

Baigiant tas „Nepriklausomumo“ skyrius, reikia dar atkreipti skaitytojų dėmesys, kad tokie pasikalbėjimai ypač svarbūs yra vaikams, kurie auga pavojingose aplinkybėse arba iš auklėjamųjų įstaigų į tokias grįžta.

Žinoma, priverstinis vaikų atidavimas į tam tikras mokyklas yra geresnis, sulyginus su seniau buvusiu padėjimu; dažnai atidavimas pasileidusių vaikų į kokią nors įstaigą yra neišvengiamas. Tačiau, jei vaikas nelabai sugedęs, daug geriau yra palikti jis šeimynoje ir tose aplinkybėse, į kurias juk jis vėl turės sugrįžti, ir pedagoginės įtakos duoti jam, taip sakant, antiseptiko pavidalu tuose santykiuose, prie kurių jis yra pripratęs. Tokia pedagoginė įtaka turi, žinoma, būti nuolatinė, nes vieno karto pasikalbėjimas retai tegali įkvėpti patvaraus tvirtumo. „Antiseptiškai“ veikti galėtų, šalia bažnyčios ir mokyklos, tam tikra įstaiga, kuri paskutiniaisiais laikais Jungtinėse Amerikos Valstybėse labai nuosakiai rūpinasi nepilnamečiais nusikaltėliais. Tai yra vadinamoji „Probation Officer“ įstaiga. „Probation Officer“ yra toks valdininkas (vis dažniau šaukiama į tas vietas patyrusios moters), kuriam teismas paveda prižiūrėti berniukus ir mergaites, nenorėdamas tuo tarpu bausti juos nei kalėjimu, nei privaloma mokslo įstaiga, tačiau rūpindamasis, kad jie būtų gelbėjami ir stiprinami. Visa eilė pranešimų, išleistų labiausiai patyrusių tų valdininkų bei valdininkų žurnale „Annals of the American

¹⁰ Viekas – stiprybė.

Academy for political and social sciences" (1903) pavadinta „Juvenile Courts“ aiškiai parodo, kaip ankšti pasitikėjimo santykiai taip jaunų nusikaltėlių ir rimtų moterų bei vyrų tuos nusikaltėlius atstato ant tvirto pagrindo. Ta įtaka galima būtų dar praplėsti ir pagilinti, kad tas būdas kalbėtis su tokiais vaikais, kuriems tenka gyventi sunkiose sąlygose, būtų padarytas dorovės pedagogijos studijų, galvojimo ir patyrimo objektu. Čia yra plati ir dėkinga darbo dirva. Reikia dar ypatingai pažymėti, kad tokie prižiūrėtojai steigias priversti jaunos apsivogusius nusikaltėlius savo noru atlyginti žalą savo darbu.

1. Mūsų priklausomumas

Ar jūs esate pastebėję, kaip užkrečia žiovulys? Rodos, žmogus ir nenori miego, ir nenuobodauji, ir nemanai pamėgdžioti, o dėl to, pamatęs kitą žiovaujant, tuojau ir pats pradedi. Mat toks stiprus yra mūsų palinkimas pamėgdžioti ir tokios didelės įtakos daro mums kitų darbai. Duok Dieve, kad jūs niekada nepatirtumėt, kaip užkrečia išgąstis, kaip pvz., teatrui užsidegus, ima žmonės vadinamoji panika, kaip vieno išgąstis didina išgąstį kito – ir tikras sąmyšis, lyg kokia limpama liga, apima žmonių minias. Vienas vienintelis žmogus, turįs tvirtą dvasią ir neužsikrečiąs, vienas toks tvirtuolis gali dažnai savo ramumu išgelbėti šimtus žmonių. Kad mūsų, visiems pirmyn besiverčiant, vienas ūmai pasileidžia atgal bėgti – kaip tas pavyzdys užkrečia kitus, ir jie nenorėdami pradeda svyruoti ir atgal trauktis. Arba susirinkime kaip užkrečia kiekvieną atskirą žmogų linksnumas ar nuliūdymas daugumos. Visa tai rodo, kaip labai žmogaus priklausoma to, kas kitų daroma, mąstoma ar jaučiama.

Kartais, žinoma, tai nieko nekenkia, jei kiti eina geru keliu, bet vis dėl to tai labai pavojinga žmogui. Nes tokiu būdu žmogus, užuot rėmęs kitus, kėlęs juos ir gelbėjęs, gali pats tapti vergas visų nedorybių, kitų žmonių daromų. Ar jūs esate pastebėję, kaip lengvai tikite visokiomis artimų apkalbomis? Išgirdę apie žmogų ką nors bloga, jūs tuojau imate kitaip su juo elgtis. Kitų nuomonė padaro tokios stiprios įtakos jums. Bet užuot taip lengvai tikėjus, reiktų pasakyti: „Aš netikėsiu, aš turiu pats pamatyti“. Pokalbiai – tai irgi panika; jie apima žmogų, jam nenorint ir nežinant, ir jis tampa kietas ir neteisingas tam, kas liko apkalbėtas. Ir tas yra tikrai savarankis, kas pokalbių klauso visai laisvai, norėdamas pats viską patikrinti ir iširti, be jokios iš anksto sustatytos nuomonės.

Kas gyvena tarp žmonių, turinčių, pvz., tokia iš anksto sustatytą blogą nuomonę apie kurią nors tautą ar tikyba, to mintys ir jausmai užsikrės, jam pačiam nejaučiant. Tada sakoma: „Jis žiūri svetimais akiniais“. Jis įpranta matyti tik tai blogas puses ir pagaliau nebepastebi gerųjų ir prakilniųjų. Ir kiek tai valios tvirtumo, kiek tiesos meilės reikia žmogui turėti, norint ištrūkti iš svetimų akių ir jausmų, ir žiūrėti, ir spręsti taip, lyg kad niekada jis nebūtų girdėjęs svetimų nuomonių!

Gal jūs dabar paklauskite: ar žmogus, taip nepasitikėdamas tuo, kas išeina iš kitų, nesikelia į puikybę? Ar nereiktų jam verčiau kukliai pasakyti: „Aš esu tik vienas, jų – daug, tai greičiau jų pusėje gali būti tiesa“. Tikrai, tas pavojus yra. Bet tik tada, kada mes nepasitikime kitais dėl to, kad daug apie save manome ir gerbiame labai savo protą ir savo miklumą. Ne savo menku protu didžiudamies įgyjame mes teisės stovėti tvirtai prieš kitų žmonių įtaką ir saugotis jų klaidų – mes teįgyjame tos teisės, ieškodami amžinos tiesos, atsižvelgdami į didžiausių ir doriausių žmonių žodžius ir pavyzdžius, tų žmonių, kurie šiame pasaulyje gyvendami ir kentėdami išreiškė amžinąją tiesą ypatingai tikybės moksle. Ir jei jūs matote, kad kitų žodžiai ir darbai nesutinka su ta amžinąja tiesa – jūsų pareiga stovėti tvirtai ir paskui juos neiti. Tai jūs turite daryti ne tik dėl savęs, bet ir dėl kitų žmonių. Nes gal ir tie klystantieji dar laiku susipras, pamatę žmogų, liūdnei ir rimtai šalyje bestovintį, neinantį paskui juos. Čia yra taip pat, kaip su išgąščiu, teatrui degant. Juk žinote, kaip daug žmonių mano, kad tai visai teisinga mokėti už blogą blogu, už neapykantą neapykanta. Ar tai iš tikro teisinga dėl to, kad tokia daugybė žmonių taip daro? Ne. Vienas vienintelis žmogus, turįs didinamąjį stiklą, mato toliau ir geriau už visą milijoną žmonių, neturinčių tokio stiklo. Visi tie didieji žmonės, apie kuriuos tik ką sakyta, buvo pakilę viršum įgeidžių ir žemės troškimų rūkų, aukščiau už mus visus, ir dėl to matė gyvenimą toliau ir giliau. Jie yra žmonijos švyturiai. O kokios šviesos jie mums duoda kovoti su blogu? Jėzus sako: „Palaiminti romieji; laiminkit tą, kurs jus keikia; darykite gerai nekenčiantiems

jūsų”¹¹. O Buda, didis indų tikybos įsteigėjas, pasakė: „Neapykanta niekada nenutildo neapykantos“. Platonas gi, vienas didžiausiųjų Graikijos išminčių, mokė: „Niekada nėra teisinga užmokėti už bloga blogu; geriau neteisybė kentėti, nekaip neteisybė daryti“. Mes turime laikytis tų išminčių ir tų jų nuomonių, kurios reiškia amžinąją tiesą, ir jomis privalome sekti, kad ir visas pasaulis priešais mus atsistotų. Kas gi mano parodysiąs savo savarankiškumą, atmesdamas šitas nuomones ir tikėdamasis pats viską geriau suprantas – tas pasirodo tikrai savęs nepažįstąs. Nes, kad pažintų, tai žinotų, kad mes, savo siauro galvojimo vedami, niekada negalime būti visai savarankiai. Patys nesijusdami esame vergai visokių įtakų ir įspūdžių, kurie mums tik vieną mažą gyvenimo dalelę teparodo. Ir esame dar vergai mūsų pačių įgeidžių bei palinkimų ir iš anksto iš kitų priimtų nuomonių, nuo kurių tegali mus paleisti šviesa, plūstanti iš didžiųjų sielų.

2. Miniažmogiai

Žinote, kad žmonės esti skirstomi visokiais būdais: iš odos spalvos, galvos formos, kalbos ir tikybos. Bet galima juos dar padalyti ir iš kitų žymių, pvz., iš valios tvirtumo. Žiūrint į valios tvirtumą, visi žmonės skiriasi į dvi rūši: į miniažmogius ir savarankius. Tiedvi rūši galite pastebėti jau mokykloje. Miniažmogiai yra tie, kurie seka ir mėgdžioja kitus net ir tada, kada išvidinis balsas jiems tyliai sako, kad ne viskas yra kaip reikiant. Jie neturi drąsos paklausti to išvidinio balso, nes bijo, kad jų žmonės neišjuoktų ir kad to jų pasipriešinimo klaidingai nesuprastų. Kas kuo nors nuo minios skiriasi, tas visada atrodo tai miniai juokingas. Tuo tarpu to skirto priežastys gali būti labai rimtos ir sveikos; gali būti net naudinga miniai, kad yra nors vienas neginąs ir nedarąs visa, kas daroma daugumos. Bet minia visada baisiai pyksta, jei su ja išvien neinama. Mat ji jaučia tada, kad jos darbai smerkiami, ir dėl to išjuokia smerkėją; ji nenori pripažinti vieną žmogų esant protingesniu, dėl to išjuokia jį, vadindama jį nuožmogiū¹². Todėl ir sunku būti vienam, ir taip nedaug žmonių teturi jėgos tvirtai laikytis savo nuomonės. Juk jūs žinote šv. Petro gyvenimą: lig gaidžiui nepragydas, jis tris kartus užsigynė nepažįstąs savo Viešpaties. Mat tada jis dar tebeturėjo per silpną valią ir neišgalėjo tarti neprieteliams ir išjuokikams: „Taip, aš Jam priklausau; kas Jam atsitiko, ir man tur atsitikti“. Taip daugelis žmonių išsižada kasdien savo geresnių nuomonių, bijodami, kad jų už tai neišjuoktų ir nepersekiotų. Ir tas prasideda jau mokykloje. Štai ateina į mokyklą skaistadvasis berniukas, tvirtai pasiryžęs nekalbėti ir nedaryti nieko bloga. Bet, deja, mokykloje yra kaip tik mada kelti nepadorios kalbos, ir jam iš jų juoktis nenorint ir iš savo pusės niekuo neprisidedant – pradedama iš jo tyčiotis ir jį persekioti. Jo gi esama drauginio gyvulėlio, taigi mąsto jis sau: „Su vilkais reikia kaukti“. Jis be galo trokšta tapti visų mylimas ir net steigiasi kitus draugus pralenkti, turėdamas aplink save visada didelį besijuokiančių būrį. Štai ir turite miniažmogį. Jam trūksta jėgų pasipriešinti. Tai lygiai, kaip su influenza¹³. Pasirodžius jai kokiam mieste, daugelis žmonių pasilieka sveiki, bet kiti suserga – mat jų neturėta jėgų pasipriešinti tai ligai. Nepadorios kalbos yra taip pat lyg kokia influenza, lyg kokios dvasios slogos, kurios kartais per mokyklas keliauja, ieškomos sau aukų tarpe vaikų, neturinčių pasipriešinimo jėgos. Šitie nusileidžia ir užsikrečia. O kiti, savarankiai, eina tvirtai ir drąsiai per ligonbutį; jie ir prižiūrėdami ligonius neužsikrečia. Arba paimkime kitą pavyzdį. Berniukas, nebėgąs akiai per pasaulį ir mokąs žiūrėti ne tik į vabalų ir tigrų gyvenimą, bet taip pat į gyvenimą ir vargus savo artimų – toks berniukas žino, kaip kenčia mokytojas, negalėdamas išlaikyti klasėje ramybės, kiek mokytojų jauni miršta vien dėl to, kad kasdien esti erzunami. Ir štai toks berniukas ateina į klasę, kuri labai mėgsta per lekcijas šėlti, baisiai erzindama mokytoją. Jei to berniuko esama miniažmogio, tai netrukus ir jis taip pat darys, mąstydamas: „Juk as vis tiek to neatmainysiu, kodėl gi ir man nepasilinksminti drauge. Aš noriu, kad mane draugai mylėtų. Jei neisiu su jais išvien, jie dar pasakys mane norint įsigerinti mokytojui“. O jeigu jo esama savarankio žmogaus, kurs nesileidžia užkrėsti tuo, ką kiti daro, bet turi drąsos būti ištikimas savo išvidiniam balsui ir vienas stovėti, tada... na, jus jau

¹¹ Žr. Mt 5, 1–12.

¹² Nuožmogis – dziwak. Griškabūdžio parapija, Suvalkų gubernija (*Vertėjos pastaba*).

¹³ Influenca (italų k.) – ūminė užkrečiamoji liga, gripas.

patys žinote, ką jis padarys.

Pirma buvo pasakyta patarlė: su vilkais reikia kaukti. Ji labai tinka miniažmogiams. Jų nuomone, reikia pritarti visoms tuščioms, nešvelnioms, nepadorioms kalboms, visiems pokalbiams, reikia visada eiti išvien su kitais, nors tie kiti ir išklysta iš tiesos ir dorovės kelio – kad jie mus laikytų sau lygiais: nes kitaip vilkai mus suės. Ta didelė, didelė baimė, kad mūsų nesuėstų – tai mat turi būti mūsų gyvenimo vadovė! Kas gi tada norėtų gyventi?

Tikrai, jei ta patarlė būtų viešpatavus pasaulio istorijoje, tai ta istorija tebutų buvus vienas vilkų kaukimas. Nebūtų buvę nei tų didžiųjų vyrų ir moterų, kurių atminimas mūsų širdis gaivina – nebūtų buvę nei Kristaus, nei šv. Povilo, nei senovės laikų išminčių, nei dorų naujesnių laikų žmonių. Nebūtų buvę Garisono¹⁴, vergų išlaisvintojo, nebūtų buvę nei visų kitų žmonių, kurie tvirtai spyrėsi prieš melagingų skundų ir visokių nedorybių kaukimą, kurie iki galo laikėsi tvirtai savo nuomonių ir parodė visiems silpnuoliams, kad pagaliau nė vilkai nebedrįsta kaukti, jei tik žmogus pasilieka tvirtas ir ištikimas pats sau. Todėl į vietą tos patarlės apie kaukiančius vilkus, duodu jums kitą, tvirtesnę žodį. „Kas tvirtai laikosi savų įsitikinimų, tas perdirba pasaulį savaip“.

3. Pajuokos baimė

Kitąkart gyvenęs žmogus. Pasiėmęs savo sūnų, ėjęs jis ramiai keliu, asilu vedinas. Na, jūs jau žinote turbūt kaip buvo toliau. Juodu sutikę keleivį, kurs sustojęs ir taręs stebėdamasis: „Na jau, tokių juokų tai dar nebuvo matęs! Kam gi laikai tą asilą, žmogau? Kodėl nepasodini ant jo berniuko?“ Žmogus paklausęs keleivio ir labai džiaugęsis, nes dabar kelionė ėjus greičiau. Priėję juodu malūną. Malūnininkas kaip tik gulėjęs sau palangėje ir, tingėdamas pats darbą dirbti, žiūrėjęs, ką darą kiti žmonės. Ir jis sušukęs: „Argi tas piemengalys nesidrovi? Pats sėdi sau ant asilo, o senam tėvui liepia pėsčiam eiti. Juk tai gėda?“ Berniukas paraudęs skubinai nuslinkęs žemyn. Tėvas užsilipęs jo vieton, ir juodu nukeliavę toliau. Štai ateinanti moteriškė. Pamačius juodu, suplojus rankom ir tarus: „O tėvas, tai tėvas! Pats mat užsilipęs ant asilo, o tas vargšas berniukas turi bėgti paskui lyg koks šuniukas! Jau visai pavargęs bėdulytis!“ Gėda rados tėvui; liepia jis berniukui atsisėsti ant asilo savo užpakalyje ir abudu raiti joja toliau. Prijoję arti miesto, sutikę vėl žmogų. Tas rūščiai į juos pažvelgęs, sušuko: „O, jūs begėdžiai! Kaipgi galima taip kankinti gyvulys? Ar kas matė du žmogų ant vieno asilo jojant?“ Greit nulipę ir tėvas, ir sūnus nuo asilo, ir visi trys pėsti įjėję į miestą. Tada apnikęs juos būrys išdykusių vaikų. Bėgdami paskui, šaukė jie garsiai: „Žiūrėkit, žiūrėkit, kokie kvailiai! Eina pėsti, asilu vedini! Turbūt asilas abudu yra numetęs!“

Apie kokius žmones ta pasaka kalba, jūs patys jau turbūt įspėjote. Tai tie, kurie niekada neturi drąsos elgtis taip, kaip jų įsitikinimas jiems liepia, bet visada, ką darydami, ką sakdami, klauso, ką žmonės pasakys ir ar kas jų neišjuoks. Ir jie nemato, kad žmonės visada turi ką nors išjuokti ir iš ko nors tyčiotis, nors kažin kaip darytumei. Tik tas įsigyja palengva pagarbos, kas visai žmonėmis nesirūpina, tvirtai ir ramiai darydamas tai, ką liepia jo širdis ir protas. Mat tvirtas būdas pagaliau vis imponuoja žmonėms, nors jie prieš tai ir labai spiriasi. Ar jūs žinote, kad Amerikos pantera net vaikams nieko nedaro, jei jie nebėga nuo jos? Bet kaip tik kas išsigandęs, nugarą atsukęs, pasileis bėgti – tai, kad tai būtų ir suaugęs žmogus, pantera šoka ant jo. Tą pat galite pastebėti kasdien šunyse. Juo labiau jų bijosi ir nuo jų bėgsi, juo labiau jie įniršta. O jei kas, drąsiai į juos atsigręžęs, pažiūri jiems tvirtai į akis – tuojau jie nurimsta ir lyg susigėdinę išsiskirsto. Nieko čia negelbsti nė akmenų svaidymas – tada jie dar daugiau loja. Geriausias būdas – visai jų nepaisyti.

Deja! Kartais žmonės šituo atžvilgiu nelabai tesiskiria nuo žvėrių, ypač susirinkę į krūvą. Tat reikia gerai atsiminti. Kas mano apsiginsiąs nuo pokalbių ir išjuokimų, nusileisdamas žmonėms, tas labai klysta. Nes žmonės, pamatę ką nors jų klausant, bijant ir jų nuomonės žiūrint, dar daugiau jį kankina, žaisdami su juo lyg katė su pele.

Yra, pvz., sūnų, drovinčiusi pereiti per gatvę su pintine, motinai paprašius. Dėl norėjimo jie norėtų patarnauti motinai, bet jie bijo, kad kas neišjuokytų. Ir jei kartais išdrįsta tai padaryti, tai eina bijodami,

¹⁴ Williams Lloyd Garisonas (Garrison, 1805–1879) – JAV rašytojas, kovotojas už vergijos panaikinimą.

paniūromis į visas puses žvalgydamiesi, lyg kad turėtų negryną sąžinę. O dar dainuoja mokykloje: „Lietuva, tėvyne mūsų, tu didvyrių žeme“ ir mėgsta klausytis apie Vytautą, kurs nenorėjo nešti svetimą jungą, ir apie Živilę, kuri bevelijo numirus, nekaip verge tapti! Man rodos, kad berniukas, drąsus būdamas, turėtų net tyčia ieškoti progos stoti į kovą su žmonių pajuoka dėl kokio nors gero, doro darbo. Ir motinos pintinę nešdamas, jis turėtų eiti puikiai, lyg tartum joje būtų padėtas karaliaus vainikas; ir eiti kaip tik tuo laiku, kada paleidžiami mokiniai iš mokyklos, tyčia į pat būrį įsisprausdamas, vien tik parodyti, jog jis tikrai savo sąžinės teklauso ir nesirūpina, ar kiti panorės jį maloningai praleisti neišjuokę ir neapkalbėję. Kur mes šandie būtumėm, kad nebūtų buvę žmonių, nebijousių išjuokimų? Ar žinote, kaip buvo išjuokiamas Kolumbas, iškeliavus jam su savo laivu naujam keliui į Indiją atrasti? „Jei žemė apskrita, tai jis nurietės žemyn į antrą pusę“, – sakė žmonės, tyčiodamiesi. Bet Kolumbas nepaisė jų juokų ir atrado Ameriką. Nėra beveik nė vieno neišjuokto išradėjo nei atradėjo. Tai likimas visų žmonių, einančių priekyje. Bet visi tie išradėjai tai buvo žmonės, kurie, vaikai tebebūdami, tikriausiai nesidrovėjo nešti motinos pintinę, kur tik ji norėjo. Taigi, jei teisingai elgdamiesi nepaisote išjuokimų ir apkalbų, turite gerą draugiją.

Sykį su vienu berniuku pro langą žiūrėdami pamatėm gatvėje seniuke išbėrus visus obuolius iš savo pintinės. Aš pasakiau berniukui: „Bėk greit ir padėk surinkti!“ Ir pastebėjau, kad berniukas gėdisi – mat jis bijojo žmonių. O per kiauras dienas skaitydavo apie didvyrus ir riterius! Kas gi man buvo daryti? Ar nutvėrus jis už ausų nuvesti pas seniuką? Iš to būtų maža naudos, nes juk reikia, kad jis tai padarytų laisvu noru. Man rodos, geriausiai padariau, taręs jam: „Padaryk man šį kartą malonę, bėk ir padėk – paskiau aš tau pasakysiu vieną paslaptį“. Sugrįžus jam, pasakiau: „Dėkui, kad persigalėjęs nuėjai. Paslaptis yra tokia: jei tu neprisiversi nežiūrėti nei kairėn, nei dešinėn, tavo širdžiai ir sąžinei ką nors liepiant, tai žinok, kad tavim niekas pasaulyje niekada nepasitikės. Baimė žmonių taps įprotis, nuo kurio jau nebeištrūksi. Kada nors išsižadėsi, išsiginsi net savo prietelių, ir žmonių kalbos blaškys tave, kur tik norėdamos. Ir jei žmonės išjuoks tavo tėvus – tu ir tada jiems pritarsi. Miestuose galėjai sutikti berniukų, kurie kepurėse turi parašytą vardą to viešbučio ar krautuvės, kur jie tarnauja, pvz.: „Alšvangas ir B-vė.“ Žinok, ant tavo kaktos, ant tavo lūpų ir tavo akyse ateityje irgi bus parašyta: „Alšvangas ir B-vė“ – tai reiškia: Aš nesu tvirtas žmogus ir nepriklausau savęs, bet esu „Alšvangas ir B-vė“, priklausau kiekvieno, priklausau žmonių, esu tarnas kiekvieno žmogaus, mane išjuokiančio ir iš manęs tyčiojančio, esu visada pasirengęs tarnauti, kupinas pagarbos ir nusižeminimo“.

Jei tie žodžiai nepažadins to berniuko, tai jau niekas jo nebeišgelbės. Tada jau jis turi eiti tarnauti pas „Alšvangą ir B-vę“, ir jam jau nebegalima padėti. Nes kiekvienas pats tegali save išauklėti vyrų.

4. Gatvės vaikai

Kitąkart buvo viena turtinga našlė, kuri su savo vienturčiu sūnumi gyveno toli nuo pasaulio savo dvare. Ji auklėjo tą savo sūnų didžiausia meile ir rūpesčiu, saugodama jį nuo visa, kas bjauru ir nedora, kad jis taptų tikrai doras ir išlavintas, kaip kad buvo jo tėvas, kurio paveikslas kabėjo berniuko kambaryje ir kurio veidas su tokiu tvirtu kilnumu į savuosius žiūrėjo.

Berniukui paaugus, motina norėjo jį leisti į mokyklą ir todėl persikėlė į miestą. Juodu apsigyveno šalia didelės, medžiais apsodintos aikštės. Atsisėdus prie lango, žiūrėjo motina į savo vienturtį, kaip jis linksmai su kitais berniukais aikštėje žaidė. Buvo tenai daug neturtingų tėvų vaikų, taigi susirūpinus klausė ji save, ar tai sutinka su jos vyro velionies noru, kad ji savo sūnų stato į tokį pavojų, iš neišlavintų ar sugedusių draugų išmokti žiaurumo ar dar ko nors blogesnio.

Ir jau buvo bedaranti langą, norėdama šuktelėti berniuką namo – tik štai atėjo jai galvon mintis: „Ką gi aš pasakysiu jam, jei paklaus, kodėl jam nevalia žaisti su tais vaikais? Ar kad gali nuo jų užsikrėsti ir išmokti negražaus elgesio ir blogų darbų? Bet taip man pasakius, ar jis nepasikels į puikybę ir neims niekinti beturčių vaikus? Tai būtų, rodos, blogiau už visa ką. Argi liaudyje, alkanuose ir nuskurdusiuose žmonėse nėra nepajudinamo teisingumo, geros širdies ir sielos bei proto sveikatos? O po mūsų švelniomis manieromis, gražiais judesiais ir daugeriopu mokslu, ar netūno kartais kieta širdis, supuvusi siela ir nežinojimas, kas gera, o kas bloga? Jei aš dabar uždrausiu sūnui

žaisti su liaudies vaikais – ar jis nepradės manyti, kad gyvenime paviršutinis kevalas esąs svarbesnis už branduolį, kelinės už širdį, pirštinės už ranką, muilas už sielą, žodžiai už gyvenimą? O Dieve, kaip sunku!”

Taip bemąstydamą, ji vėl uždarė langą ir, sudėjus rankas ant kelių, žiūrėjo ilgai ilgai į savo mirusiojo vyro paveikslą, kalbėjo su juo, ir vienu metu jos širdyje rados romu ir aišku. Kai berniukas sušilęs linksmas sugrįžo namo, ji paprašė jį romiai su ja pasėdėti. Berniukas, pamatęs motinos akyse paskutines ašaras tebežibant, tuojau liko rimtas ir, tylitelaičiai sėdėdamas, klausėsi jos žodžių:

Mano mielas Vytautėli! Štai turi dabar visą būrį naujų draugų; norėčiau tau pasakyti, kiek gera aš iš to laukiu. Žinai, kaip rūpestingai galėjome auklėti tavo kūną ir tavo sielą. Galėjai nuolat gyventi gryniausiam ore, skaityti geriausias knygas ir visada valgyti ir gerti tai, ką liepdavo gydytojas. Tavo motinai, nereikėdavo išeiti iš namų į darbą, ji galėjo visada gyventi vien tau ir tavo reikalams. O dabar štai gali ir muzikos mokytis ir gal dar kokių kitų dalykų. Betgi tau trūksta vieno mokslo, kurs kartais daugiau išmoko ir užgrūdina žmogų, niekaip viskas kita: tas mokslas – tai neturtas ir skurdas. Kiek tenai didvyrių yra dažnai tarp tų mažų berniukų ir mergaičių, kurie verčiami yra iš mažens jau uždarbiauti ir rūpintis dar mažesniais vaikais; kaip anksti jie išmoksta tildyti savo alkį mažiausiais kąsneliais ir kaip, bekovojant jiems su gyvenimo sunkybėmis ir skurdu, lavinasi jų valios jėga! Kokios grynos ir sveikos tampa dažnai jų širdys nuo tokio žiauraus, paprasto gyvenimo, kokia meilės ir pasiaukojimo jėga auga dažnai tuščiuose staluose ir šviečia jų besauliuose butuose! Štai dabar tu pažinsi tokių vaikų ne vieną; tu atrasi juose privalumų, kurie labai retai ir ne taip anksti ir tvirtai užauga laiminguose namuose, už visokiais skanumynais apkrautų stalų, kaip ten, vargo pasaulyje – lyg tos puikios Alpių gėlės kad neauga riebioje žemėje, tik kietose uolose. Tu išmoksi gerbti neturto didybę ir pamatysi, kokia aukšta širdies ir valios lavinimo mokykla yra uždara tiems, kuriems gera gyventi, ir kokių pavojų turi žmonėms turtingumas.

Bet ir neturtas turi savo pavojų. Alkis ir skurdas dažnai stumia žmones prie svaigiųjų gėrimų – ir tada jau viskas žūva, kas žmoguje yra gera, ir tepasilieka vien žiaurumas ir proto užtemimas. Ir kaip dažnai vaikai turi žiūrėti ir girdėti visa, kas tuomet daroma ir kalbama! Ir kaip maža jie tegauna džiaugtis savo tėvu ir motina! Vakare pareina abudu pavargę iš darbo, ir dažniausiai iš sunkaus, nuobodaus darbo – kur čia jie dar norės ir galės pasikalbėti linksmi su vaikais, pamylėti juos, paglamonėti? Vaikai auga sau gatvėse ir kiemuose lyg kokioje girioje – o tai pakelia ne kiekvieno žmogaus širdis. Iš pradžios jie tik kalba nepadoriai ir nešvariai, o paskui ima taip ir elgtis; pagaliau ne vienas pakliūva į kalėjimą. Ar mes žinome, kas iš mūsų būtų buvę kad mes taip būtume augę?

Ir dabar, mano mieliausias sūneli, prieinu prie svarbiausiojo daigto: klausyk, aš žinau, kad daug daug tų prastų vargšių motinų turi tokius liūdnius veidus ne dėl to, kad jos pačios taip skursta, bet dėl to, kad negali apsaugoti savo vaikų nuo to blogumo, kurs juos taip anksti apsiaučia. Aš vis save klausiu: dėl kokių nuopelnų leista man apsupti tave gerumu ir grožiu, tuo tarpu kad anos motinos nieko daugiau neturi savo vaikučiams, kaip tik gatvės bildesį ir karčius rūpesčius, o vakarais mirtinai pavargusią širdį? Už tą nenupelnytą laimę gal aš kiek atsilyginčiau, kad nors vienas neturtingas berniukas, su tavim susipažinęs, įgytų daugiau jėgų kovoti su blogumu ir paliktų ištikimas savo motinai. Bet tas galima tik tai tuomet, jei tu niekada, nė sykio jų draugės arba jų trumpo juoko dėlei neprisidėsi prie jų sumanyto blogo darbo ir pats nevadovausi, bet, atvirkščiai, steigsies savo pavyzdžiu pažadinti juose tai, kas yra geriausia jų širdyse. Mąstyk visada, kad jie atiduoti tavo globai; niekada nepamiršk, kad jų tarpe esama tikriausiai ne vieno gundytojo į blogą, kurs jaučiasi suvaržytas, kol nors vienas jam priešinas – o tu esi gal jų vienintelis gundytojas į gera ir, tau esant, jie dar tebesidrovi blogai elgtis ir tiki geru. Taigi dėkok jiems už visa, ko gera nuo jų išmokai – dėkok gi šiuo būdu: niekada nenusileisk jiems, kai jie elgsis silpnai ir nedorai.

Gal jiems šiandie, apie tave savo tėvams pasakojant, kokia pailsusi, susirūpinusi, skurdžiam kambarėlyje besėdinti motina tars apie tave: „Kad tai Dievas duotų mano vaikeliui išmokti ko nors gera iš jo!” Juk tu neapvilsis jos, ar ne tiesa?

Kitąkart gyveno senas neturtingas amatininkas; per visą gyvenimą jis daugiausia dirbo turtingiems žmonėms. Turėjo jis sūnaitį, malonų, gražų berniuką, labai mylimą visų, net ir turtingųjų žmonių. Sykį pakvietė turtingi žmonės berniuką ateiti pas juos į didelį, gražų sodną pasižaisti su jų vaikais, parodyti jiems, kaip dirbamos iš pušies žievės laivelės ir kitokių daiktų.

Berniukas jau kelis sykius buvo tenai nuėjęs ir kaskart, sugrįžęs namo, negalėdavo atsigirti visomis tenai matytomis grožybėmis. Vieną dieną senelis nusivedė jį į savo dirbtuvę ir, droždamas lėtas, šitaip prabilo: „Tai tenai labai tau patinka? Na, gali sau vaikščioti; man rodos, tu ten galėsi išmokti daug gerų daiktų, juk jie geri vaikai, tie Mantviliukai. Gražiuose, švariuose namuose, toli nuo visokių vargų ir baimės, rodos žmogui, kad esi kokioje bažnyčioje; tarsi visada šventadienis, visada didelė šventė, ir norėtumei, kad ir širdyje būtų taip šviesu, taip išvėdinta, taip švaru ir ramu. Bet, mano mielasai vaikeli, turi geras akis, tai, man rodos, greit pastebėsi, kad turtingumas yra drauge ir pavojingas, ir padėsi savo draugams nuo tų pavojų apsaugoti. Pasakyk man atvirai: matydamas visus tuos gražius žaislus ir gerdamas šokoladą ir saldžius pyragaičius valgydamas, ar tu nepamąstei sau: kad aš visa tai turėčiau? Ir dar savą laikrodį, ir daug pinigų, ir margų pieštukų, ir dviratį – ir taip toliau? Juk mėgtai taip? Pasakyk gi man, ar esi matęs kada sodininką rudenį rožių stuobrius pjaunant, o pavasarį karpant mažas, žalias rožių kero šakeles, augančias iš šaknų šalia stuobrio? Kam gi jis tai daro? Ar jis nori, kad keras nebeaugtų arba gal bijo, kad pražydės per daug rožių ir jos atpigs? Ne, jis bijo, kad, užaugus iš visų šalių daugybei žalių šakelių, išsieikvos ir išsiskirstys kero jėgos, ir keras nebeturės užtekinai sulčių nei vieko pačiai rožei sukrauti – o juk tai yra jo svarbiausias ir gražiausias uždavinys. Taip pat yra ir su žmonėmis. Jei jiems per daug sekasi gyventi ir jei jie gali patenkinti visus savo norus ir įgeidžius, taip kad į visas šalis dygsta žalios šakelės lyg rožių kere – tai dažnai nebealieka užtekinai jėgų rožėms. Ir kam gi tada visas keras?

Rožė – tai žmoguije tūnanti tyli, didelė valios ir jausmo jėga. Ji tuomet tebręsta ir težydi, kai žalios atžalos uoliai yra nuplaunamos, vadinasi, tik tuomet, jei daugybė visokių reikalavimų, įgeidžių neišskirsto, nenusilpnina žmogaus vieko taip, kad jis jau nebegali beatskirti mažų daiktų nuo didelių ir laiko paviršutinius mažmožius svarbiausiais daiktais ir dėl tų mažmožių pamiršta išvidinį žmogaus žiedą. Kiekviena nupjauta šakelė išeina rožei geran, vadinasi, moko persigalėti; o tik mokas persigalėti žmogus tegali tapti didvyris ir tikrai giliai mylėti kitus.

Mums, neturtėliams, kad ir nupjaunama šakelės, o dėl to kartais nepražysta rožės: mat čia žemė per sausa ir vieta saulei visai neprieinama. Bet didžturčiams yra kitokių pavojų. Todėl nemanyk, kad, į gražų sodną nuėjęs, turi vien tik žaisti, džiaugtis ir stebėtis. Būdamas visada kuklus, *būk sau linksmas ir tvirtas savo neturte* ir nestiprink jų apstingų norų, pavydėdamas jiems ir vadindamas laimingais. Geriau paklausk juos, kodėl rožių žiedai statomi aukščiau už žalias šakeles ir kodėl negera yra turėti visa, ko tik panorėsi.

Sykį per tikybos lekciją pasakojo mums kunigas apie vieną turtingą Italijos jaunikaitį, seniai seniai gyvenusį ir galėjusį daryti ir turėti visa, ko tik panorėjęs. Vis savyje pasinėręs, nuolat jis temąstydavęs vien apie save ir savo smagumus, bet niekada nebūdavęs patenkintas. Štai dingt pastebėjęs jis, kad jo širdis pradeda tuštėti ir kietėti, ir tai jam vis aiškiau ir aiškiau buvę matyti – nepasitenkinimas savo gyvenimu vis augęs. Pagaliau vieną kartą dideliame pokylyje paklaustas, kurią iš visų gražiuųjų panų jis norįs pasirinkti, atsakęs: „La poverta“, t. y. neturtą, ir tuojau parėjęs namo, pametęs visus savo turtus ir įsteigęs pranciškonų elgetų ordeną (elgetaujančiųjų draugiją). Aš tau apskiniu tą istoriją ne tam, kad manyčiau, jog kiekvienas turi elgetauti, bet kad nemanytumei didžiausią gyvenimo labą esant turtą, kad suprastumei turtų pavojų. Tą pavojų tegali apgalvoti tas, kas jį pažįsta ir kas didžiausiuose turtuose laisvu noru pasilieka kuklus, budriai karpydamas savo norus ir įgeidžius, kad rožei paskirtoji jėga neišsiblaškytų po žalias šakeles ir lapus. Taigi būk savo turtingųjų draugų ištikimas prietelis, mokykis nuo jų visa, kas juose gera ir švelnu – bet ir saugok juos drauge nuo jų pavojų“.